

LJUBLJANSKI ZVON

AVGUST

1917

LETNIK 37.

ŠTEVILKA 8.

Vsebina avgustovega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Atila</i>	393
2. Fran Albrecht: <i>Globlje in tišje</i>	394
3. Alojz Kraigher: <i>Mlada ljubezen</i> . (Dalje.)	395
4. Janko Glaser: <i>Ženi</i>	406
5. Emil Leon: <i>Cvetje v jeseni</i> . (Konec prihodnjič.)	407
6. Rado Murnik: <i>Na Bledu</i> . (Dalje.)	420
7. Dostojevski — dr. Vladimir Borštnik: <i>O smrtni kazni</i>	429
8. Oton Župančič: <i>Uspavanka</i> . — Janko Samec: <i>Dvoje misli</i>	433
9. Dr. Zober: <i>Slovensko in tuje slovstvo</i>	434
10. Dr. Franc Derganc: <i>Henri Bergson</i> . (Dalje.)	439
11. Oton Župančič: <i>Misliš</i>	444
12. Listek.	445

Dr. Simon Dolar: *Dokazi za bit božjo*. — Dr. Simon Dolar: *V samobrambo!* — Dr. L.: *Dr. Milan Heimrl*. — Dr. V. B. *Dostojevski in smrtna kazen*. — —va: *Književno poročilo*.

Redakcija tega zvezka se je zaključila 6. avgusta 1917.

„Ljubljanski zvon“

Izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 12 K, za pol leta 6 K, za četrt leta 3 K, za vse neavstrijske dežele po 15 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 1 K 30 h. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruge“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“

Fran Albrecht:

Atila.

Kot bi udarjalo tisoč kopit,
tisoč kopit en sam udar,
v pošastno svojé veličanstvo ovit
jezdi v svet Atila car.

Temno krdelo hlapcev za njim —
(tak se izlije črn požar
z néba do zemlje v en plamen) — edin
v vseh pa je Atila car.

Divji in mrk mi je hunski pogled,
kakor Ciklop otlook
z gladnim očesom žrè ljudstva in svet
Atila — hunski bog!

Rdeče se peni v naródiv krvi
plašč njegov carski do tal,
svojo vero prinaša v ljudi
Atila, kardinal.

Ha! „Šiba božja“ in „kazen za greh“!
Zastonj tvoja smrt, o Krist!
Nova vera prihaja iz pekla:
Atila anarhist — — —

Sred polnoči iz mrzličnih sanj
 krikne srcé v nebó —
 in to črno nebó, ta prépad brezdanj:
 kot otlo ciklopsko okô . . .

Fran Albrecht:

Globlje in tišje.

Globlje in tišje že padajo naše besede,
 kakor v brezdanje vodnjake
 polnoči, ko molčanje razprede
 čez obzorja svoje somrake.

Ali to niso naše besede,
 to je naše veliko molčanje!
 O, so-li vaše duše brezdanje
 in močne, da nosijo mrak in tišino?

Rdeče zorijo sêl naših vrtovi,
 kot bi kri naših src tam cvetela . . .
 So še razcvela, ali uvela
 že so vaša srca, drugovi?

Tišje prihajajo ure brezdanje,
 dragi, najtišje je pred viharji!
 O, ko nalilo to pričakovanje
 jekla bi v kri nam, da pela bo v zarji . . .

Flojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

Obadva sta trpela. Vsak zase se je mučil s svojim hrepenenjem. On je obupoval in iskal utehe v družbi ter v popivanju. Ona se je jezila sama nase, škripala z zobmi in se tolkla s pestjo po čelu: — „Hinavka farizejska s svojo — prismojeno moralo!“ — V družbi pa so se iskale njune oči. Vsak trenutek sta se srečala pogleda, prežeča in preiskujoča, vprašujoča . . . Predno sta se zavedela, kako in kaj, sta bila zopet skupaj; — oba drhteča in koprneča, skrivajoč zadrego in brzdajoč pohlep, ki je žetel iz njunih teles in ju privlačeval z nepremagljivo silo . . . Vêra se je rešila iz nevarnosti s predrzno šalo:

„Gospod Tomo, jaz vas imenujem za svojega — hišnega prijatelja! Sprejmete?“

„Sprejemem, gospodična!“

„Ali veste, kdo je hišni prijatelj? — On je kakor nekdanj trubadur! On lahko dvori svoji dami in je njen kavalir, poje ji podoknice in tako naprej; — drugače pa . . .“

„On razigrava damo — za njenega moža!“

„M-hm! — Ste zadovoljni s takšno ulogo?“

„Zadovoljen, — dama moja!“

Led je bil prebit. Postala sta vesela in razposajena, dražila sta se in zbadala; — in dražila in zbadala sta druge, da je oživela družba in se razradostila poleg njiju, kakor bi bila prišla medjno nedolžnost angeljcev in poskočnost dece . . .

V nedeljo po Svetih Treh Kraljih sta bila z vsemi zopet nekje v okolici. Harmonika je igrala v krčmi. In mahoma so bile mize in stoli ob stenah, mladina pa se je zavrtela v razigranem plesu. — Tomo in Vêra sta plesala kakor sama zase. Sredi družbe sta bila zdajci osamela, kakor bi ju obkrožal neviden in neprodiren sij njunih medsebojnih simpatij. Igrala sta se z ognjem, kakor bi bila čudežno zavarovana zoper opekline . . .

Ko so se v temi vračali domov, sta bila daleč spredaj. Držala sta se oklenjena in hitela lahkono in vesela, da se je smejala z

njima vsa pokrajina s svojo tenko snežno odejo, in da se jima je lunin krajček vsak trenotek zarezal iz vode v jarku ali iz lužice na cesti. In v njegovih žarkih je Tomo pil krasoto svoje dame, se je potapljal v sladke čare njenih oči in se je sklonil tuintam, da je občudoval njeno majhno nožico in njen vitki gleženj, ki je prehajal navzgor v najlepša meča. A konečno se je zastrmel in se je zamaknil v njena kipeča in odprta in hrepeneča usteca . . . In že jo je objel in stisnil k sebi in se zaskral v tista usteca — in je mislil, da se pogreza v zemljo od sladkosti, da se dviga nad oblake od razkošja . . .

In po enajstih, ko je prišel spat, je zopet malo pomislil v veži — in je krenil na stopnice in je tipal gori v drugo nadstropje do njenih vrat . . .

— — — — —
 „Samo — resno ne misli name, Tomo! Bodi skromen in dostojen in nedolžen — kakor si v resnici, Tomo! In nedolžno naj bo najino razmerje, — ostane nama lep spomin!“

In ko je pozno v noč legal v svojo posteljo in se zleknil pod odejo, mu je bila duša tako prevzeta blaženosti in sreče, da so mu bile prsi pretesne zanjo in da se je prijemal v božanski radosti za glavo in tiho vriskal:

„Moja Vêra! Moja Vêra! — Ti moja véra! Ti moje upanje! Ti moja ljubezen!“

Bilo je največje doživetje njegovega življenja. Vrhunec sreče.

Gledal je v temo, obraz se mu je smejal in po hrbtu mu je gomazelo, kakor ob trenutkih najsvetejšega navdušenja, najvišjega užitka. In pred očmi so se mu užigale zvezde in vzplamenevala so solnca . . . Zavriskal bi bil v vse svetovje:

„Moja Vêra! Moja Vêra!“ —

Zdaj sta živela lepe dni. Po dnevi jo je poiskal, če je le utegnil; ponoči se je pritihotapil v njeno sobo. Poljubljala sta se in gledala, in spet poljubljala in zopet gledala. V mladeniški razposajenosti jo je Tomo časi stiskal k sebi, da jej je zmanjkovalo sape in da je mogla govoriti samo v kratkih sujočih vzklikih; a skrajne žrtve ni zahteval od nje. In vendar sta se teoretično pogostokrat prerekala:

„Kdor ljubi, ne pozna previdnosti,“ — je trdil Tomo. „Brez vseh ozirov in pomislekov, brez vse bojazni se požene v vrtnec, ki mu je cilj in hrepenenje, — pa naj ga zmane in ugonobi ali naj ga naplavi kam v strašno zapuščenost, da zapade bedi in počasnemu

umifanju; on se ne ozre na levo, in se ne ozre na desno, temveč stopi svoj korak v ljubezensko ekstazo — kot izvoljenec nebeški ali kot obsojenec peklenški in sploh ne vidi poti razen te.“

Vêra pa je ugovarjala:

„Kdor ljubi, ta žrtvuje. Cilj ni v sedanjosti, cilj je v bodočnosti — v očetovstvu in materinstvu. In zanj je vredno žrtvovati malo ekstaze, dokler je grešna kakor prepovedan sad. Ljubezen naj zori in se razvija v solnčni čistosti, da dozori v razkošni in popolni sad iz obljubljenе dežele; — ker takrat ne bo več dvoma, da se nisi udal ekstazi kot obsojenec peklenški, temveč kot izvoljenec nebeški.“

„A kdo ti jamči, da preživiš to dozorevanje? Kaj si imela od življenja, če ti je naenkrat odrezano in ti še nisi bila okusila najvišje sreče?“

„Najvišja sreča je samo v brezgrešnosti. S težko vestjo, očitaj in pokore polno, ne užiješ sreče.“

Tu je postala Vêra mahoma vsa tužna, zakrila si je oči z rokama in odkimala odločno z glavo:

„Pa kaj klepečem? Saj mi ni usojena nikakšna sreča!“ — Položila mu je roke na rame in ga pogledala ljubeče: „To-le srečico mi pusti, Tomo! In ne umaži je! Pusti mi vsaj spomin . . . prelep spomin . . .“

Tomo se ji je zaklinjal in rotil, da ji ostane zvest; a zaman — v takih hipih ni verjela v bodočnost njune ljubezni . . .

Vêra je bila preživela žalostno mladost. Njena mati je bila omožena s Pavlinom, ki je bil bratranec ranjke žene notarja Zorka in je bil imel v Ljubljani cvetočo agenturo za moko in poljske pridelke. Mati pa ga je varala s svojim nekdanjim ljubčkom, profesorjem Sokolom. Pavlin se je ločil od nje in se je izselil nekam na Ogrsko, kjer se je drugič oženil in se udomačil. Prvi ženi je plačeval le neko malenkost za otroka, ker je bilo sodišče krivdo prisodilo njej. — Ona je rodila drugo hčerko Berto, profesor Sokol pa je kmalu na to umrl. In razporočenska je ostala sama z obema hčerkama v največji revščini, brez vsega premoženja. Živila se je s šivanjem in s podporami od svojih in celo od — Pavlinovih sorodnikov, izmed katerih ji je bil zlasti Zorko mnogokrat pomagal iz največjih stisk. — Vêra je bila še jako mlada, ko je našla nekda v zaprašenem predalu pismo svojega očeta in v njem odstavek:

„. . . Jaz se prav nič ne zanesem, da je Vêra moja hčerka. Če si me mogla varati pozneje, si me najbrž varala že tudi takrat. Zato si prepovedujem enkrat za vselej . . .“ — in tako naprej.

Vse to je bilo krivo, da je postala Vêra črnogleda in nezaupljiva; čeprav je bila v bistvu dobrodušna in odkritosrčna, živahna in poskočna. Ker je videla pri lastnih starših, pri materi, ki jo je sicer ljubila in ji bila udana, — ker je tukaj videla greh in prevaro, so jo navdajale pred tujimi ljudmi še mnogo hujše slutnje. Zato se je že zgodaj naučila brzdati svoje nade in krotiti želje, presoјati ljudi previdno in nezaupno in ne s površno lehkovernostjo svojih čustev. A morda prav zato, ker je pričakovala razočaranj, so jo vedno toliko brže zadela in toliko bolj potrla. Saj je bila sama nesebična, dobra in radodarna dušica, ki bi se vsak trenotek žrtvovala za bližnjega v nesreči; torej je živelo v njenem srcu upanje, da tudi drugi niso sami grabeži in neusmiljeni brezčutneži. Bila je razdvojena v svoji notranjosti: — za radostjo je prežala tuga, za zaupanjem nezaupljivost, za ljubeznijo strah pred prevaro. — Že kot dekletce je bila srčkana in mična. Ljudje so jo ljubkovali in obsipavali z malenkostnimi darovi. Zorko je bil začel podpirati Pavlinko pred vsem zaradi Vêrine lepote in nadarjenosti. In ko je deklica nekoliko odrasla in hodila v učiteljske, ji je postal počasi tudi osebno dobitnik in prijatelj. Pozneje je bila učiteljica-namestnica na kmetih; a že drugo leto je doživela strašno razočaranje. Stanovala je pri županu, ki je bil veseljak-dobričina in se je morda res preveč obiral okoli mladega in lepega dekleta. Naenkrat je bilo izbruhnilo iz matere županje, — pri krajnem šolskem svetu je ležala ovadba, — in neizkušena nesrečnica je ubežala na vrat na nos domov v Ljubljano. Takrat jo je vzel ovdoveli Zorko kot vzgojiteljico pod svojo streho. Mogoče je imel še druge namene z njo in ji je hotel postati več nego samo prijatelj in dobitnik; Vera ni ničesar slutila o tem, notarjeva starejša hčerka Mila pa je umela razvijajoče se stvari že v kali zadušiti. — Vêri so se že jako zgodaj začeli bližati občudovalci in oblegovalci. Prejemala je vedno nova ljubavna pisma, zaljubljene pozdrave in celo ženitne ponudbe. Na vse načine in po najraznovrstnejših ovinkih so se seznanjali gospodje z njo, jo vabili na sestanke in jo skušali zavojevati — z resnimi, pa tudi z grešnimi nameni. Mnogokrat je prejela iz najoddaljenejšega kota domovine ali celo od daleč iz tujine občudovalna pisma, pa ni poznala ne imena in se ni spominjala osebe, ki bi jo mogla slutiti za dopisovalcem. In bila je preobzirna in prerahločutna, da bi ljudi kar kratkoma odklanjala; zato jih je bilo mnogo, ki so trdovratno vztrajali kot oblegovalci; in imela je vedno več prijateljev, ki jim je bila prijateljica le po sili in ki ji niso bili ne simpatični

ne zanimivi. Celo dopisovala, si je z marsikom zgolj iz dobrote in usmiljenja. — Tudi Stanislav Drnovšek se ji je bil pravzaprav samo vsilil. Zdelo se ji je sicer, da je pameten in lep možak; občudovala je njegovo vztrajnost in sigurnost, njegovo silno voljo in odločnost: — a ljubezni ni čutila zanj niti senčice. Ni ji bil ravno antipatičen, a tudi ne simpatičen; če ga ni videla, ga že tudi ni skoraj več poznala in se je komaj še spominjala, da drhti nekje za njo in da računi nanjo. On se je vedno iznova vračal k njej, čeprav ga je že neštokrat odbila; prihajal je zmirom z novimi načrti in z novimi pregovarjanji; prvikrat se je skliceval na njeno prijateljstvo in ljubeznivost, drugikrat na njeno velikodušnost, naposled celo na dolgotrajnost njunih stikov. In ko je končno dosegel, da ga je trpela na izprehodih poleg sebe in da je v družbi obveljal kot njen čestilec in kavalir, je zdajci sam raztrosil vest, — da je zaročena z njim. Vêra se je izprva jezila in ga je nagnala; potem se je smejala; nazadnje mu je zopet dovolila, da je bil njen spremljevalec; obenem pa mu je odločno izjavila, da ne čuti zanj ničesar in da si naj najmanjšo misel na zaročitev izbije iz glave. Bilo je tako: — pravega ljubimca ni imela, ki bi jo bil mogel mučiti z ljubosumnostjo; niti ni poznala človeka, ki bi se mogla zaljubiti vanj; tak lažizaročenec pa ji je bil vseeno nekakšen ščit, ki jo je branil vsaj pred novimi vsiljivci in zapeljivci. — A potem, ko je nastopil Tomo, ki ji je bil od prvega začetka ljub prijatelj in zaželen družabnik; — potem, ko je Tomo zdajci skoprnel za njo in jo je začel naskakovati z ognjevitostjo, ki je do takrat ni poznala; — potem, ko je naenkrat začutila, da vstaja tudi v njenem srcu nekaj novega, razkošnega, brezmejno sladkega, najvišjo srčno obetajočega; — potem, ko je spoznala v svoji prerazumni glavici, da ji grozi nevarnost od te sreče, — njemu ali njej, mogoče tudi obema; — potem si je celo želela, da bi imela svojega „zaročenca“ poleg sebe; ker si je domišljevala, da se bo z njegovo pomočjo vspešneje in lažje borila zoper Toma in zoper svoja lastna čustva . . . Ko pa je bil „ženin“ tu, — mu je ubežala . . . Vkljub „zaročencu“, vkljub nezaupnosti in vkljub razumu — je vzplapolala v njej ljubezen, da ji je duša vriskala vzhičenja in sreče, da se ji je blaženosti srce topilo in da je koprnela samega poželjenja in naslade . . . Zmirom več je imela takih srečnih hipov . . . In vendar se je vedno iznova zopet vdajala svojemu brezupnemu črnovidstvu. Po najrazkošnejših trenutkih čiste radosti se je potapljala nenadoma v razpoloženje resignacije in melanholije. —

Lepih dni je bilo naglo konec. Jazbinšek je prebolel legar in se je počasi toliko okrepljal, da je mogel sredi meseca zopet nastopiti svojo službo pri notarju. Tomo pa ni smel več odlašati, moral se je odpraviti na vseučilišče in se resno poprijeti študij. —

Ko je bila Vêra sama, je šele prav spoznala, kako visoko in mogočno je vzplamenela v njej ljubezen. Zdaj je čutila vso sladkost in vso grenkost neutešnega hrepenenja za ljubimcem, za njegovimi zaverovanimi pogledi, za njegovimi objemi, za njegovimi omamljajočimi poljubi . . . Če se ji je v prejšnjih časih zdelo tuintam, da je zaljubljena, je bilo treba nekaj dni ločitve, pa je takoj spoznala, da je bilo vse ljubimkanje samo igračkanje, ki ni pognalo koreninic v njenem srcu in ni vzbudilo odmeva v njenej duši. Zdaj je vzdihovala in ginevala in obupovala, ker ni hotelo biti Tomovega pisma. Sama se je spravila, da bi mu pisala; začela je in raztrgala . . . in spet začela in raztrgala . . . vsak dan iznova . . . V naslednjem hipu pa se je butala po čelu in se je zmerjala in si dopovedovala, kako nezmisljena, naravnost blazna je ta ljubezen, kako bi si jo morala nemudoma izbiti iz glave in izruvat iz srca, da ne ugonobi in ne onemogoči vse Tomove prihodnosti, da ne upropasti — same sebe! . . . A ko je vendar prišlo pismo — četrtri dan — in zakasnela karta z njim —, je sedla k mizi ter se mu izvriskala in izhropla, da ga je skoraj telesno začutila v sebi . . . Nazadnje pa se mu je zagrozila: — Ko bi je več ne ljubil? —

„. . . Potem bi bilo treba umreti! Pa kakšne smrti? Kako umreti? —

Ich werde allen Liebe schwören,
um im Genusse zu vergehen . . .

Ne, ne! Tu imaš poljub! Ti, samo Ti! Če imaš še kaj sape
— še enega od svoje ljubice Vêre.

Piši zopet! Piši!“

In Tomo je bil ves srečen. Saj se je bal, da dobi odpoved in trezen svet: „Bodi pameten! Jaz sem premagala norost!“ A na mestu tega je prejel izbruh strasti in prekipeljavajočega poželenja. „Ti vragec!“ — ji je pisal. „Kako si me mučila do sedaj! Kakor da bi ti ležala ljubezen v srcu popolnoma osamela, v železo okovana, in bi je ne raznašala kri po telesu! Trezni hudiček ti, jaz sem se bal, da znaš bolj misliti nego ljubiti . . .“ — Sanjal je, kako bi bilo, ko bi jo imel pri sebi . . . in je bil nazadnje vesel, da ima vsaj listek v roki, ki je ona dihala vanj in so njeni prstičiči hiteli po njem . . . Njeno pismo mu je bilo sveto kot relikvija, saj je bil

košček njene duše v njem; postavi si je na oltar in moli . . . Prosil jo je za mnogo takih relikvij. — A že prihodnje njeno pismo je bilo — obupano. „Zakaj ti toliko časa ne pišem? — Pa morda se tebi niti dolgo ne zdi! . . . Bila sem sitna in otožna . . . In še nekaj: saj te ne smem motiti v učenju! Ali pridno študiraš, kaj? . . . Časih vriskam od veselja . . . a zopet pridejo trenotki, da bi si nekaj položila v glavo, kar bi jo razneslo . . . to bi dobro délo! . . . Pišeš mi razglednico s prijatelji in vsi se krohotajo . . . s kolegi se norčuješ iz mene . . . Res te ljubim? Kaj pa to tebe briga, če te ljubim? . . . Sam si mi pokazal v zadnjem pismu, kaj bi morala storiti: — pisati, da bodiva trezna! . . . Tvoja gospa mama ima zopet bolj prijazen obraz. Čudno, da se ravno zdaj tolikrat srečava na cesti! Danes sem govorila z njo; pa mi je mimogrede povedala, da ti je poslala nekaj krače . . . In ti se boš krače bolj zveselil nego tega pisma! . . .“ — Tomo jo je tolažil in prepričeval, izpodbijał ji črne misli. Rotil jo je, naj ga ljubi; ko bi ga pustila stradati ljubezni, bi tudi delati ne mogel . . . Ona pa mu je že v prihodnjem pismu zopet pridigovala pridnost in marljivost. „Ko bi bila jaz kriva, da ne delaš, je bolje, če me danes izbrišeš iz srca. Stori to, če je v tvojo srečo! Ne skrbi zame! Moje življenje nima prav nobene vrednosti. Kmalu odide zadnja, ki ji je nekoliko na tem, da živim in kako živim. Potem bo konec . . . Jaz sem bolna . . . Časih se smejem, a obenem sem žalostna in nezadovoljna . . . Kam hrenim? — Po smrti? . . .“ — Tomo tega ni razumel. Pripovedoval ji je o svoji ljubezni in o svojih sanjah. Vzklikal je: „Tako lep je svet! Tako dober in svetel! Sama luč! In ogenj mu daješ ti in mu ga daje najina ljubezen . . .“ — Polagoma se je zopet pomirila; začela se je veseliti Velike noči, ko se vrne Tomo po izpitu na počitnice v Ljubljano. Predpušne veselice so jo razvedrile in zmotile; njena pisma so postala bolj opisovanje in pripovedovanje, vzbujanje spominov. Tudi v Tomovih dopisih se je strast poglobila; poročal ji je o doživljajih, veselih in nerodnih, o knjigah ter o literarnem gibanju med mladimi . . . Potem ji je naznanil, da mora zopet odložiti izpit in da za Veliko noč ne pride doli. Žalost in obupovanje . . . in zopet mir . . . Nenadoma: — „Duša! Jutri mi pokopljejo mater — vse! Vsaj ti še ostani svoji Vêri!“ — Napisal ji je tolažilno pismo. „ . . . Tako malo je listov na drevesu tvojega upanja in tudi ti odpadejo drug za drugim. A bodi prepričana: — eden ti ostane, večno zelen, visoko gori v vrhu . . . Kakor svetniški sij se mi zdi nesreča . . . Ljubica, zjokaj se mi v pismu — in jaz

bom molil tvoje solze . . .“ — Bila je zopet srečna; — a istočasno tudi resignirana: „ . . . Ti zaslužiš boljšo, lepo in mlado srečo. Bog ti jo dodeli! Tudi to prenesem! Dragi, — pride čas, ko se odrga od drevesa mojega upanja še oni list visoko gori v vrhu, počasi se zavrtinči v zraku . . . in tudi meni se zavrtinči v glavi, da ne bom vedela, kako in kaj . . .“ — Kmalu nato je Tomo zbolel. Ležal je nekaj tednov v bolnišnici za dijake, imel je bolezen v prebavilih, — zdravniki sami se niso prav spoznali; a ko je prišel zopet ven, je bil strašno oslabel in suh kot treska. Tovariši so se ga prestrašili, vodili so ga v prelepo dunajsko okolico, po gozdovih in po zelenih gričih . . . Tomo si je hitro zopet opomogel, popravil se je telesno in oživil duševno; polagoma je zabredel v lahko-miselno dijaško životarjenje, popival je in veseljačil, kakor bi bil to edini užitek in edini namen življenja. Misli na izpit je opustil, saj je imel bolezen za izgovor. — Věra je dobila ves ta čas komaj kako razglednico od njega; nenadoma je prejela pismo: — „Oprosti, ljubica, da se ti šele danes zopet oglašam! Ko bi ti zmirom pisal, kadar mislim nate, bi bila posuta s pismi kakor majniško drevo s cvetjem . . . Ves čas po bolezni se že pripravljam na odhod domov; edini dobiček zamude je — menzura, ki jo bijem v sredo. Zanesi se torej, ljubica, da me dobiš nekoliko razsekanega v svoj zaželjeni naročaj. Ali se ti ne zdi, da se mi bo ta reč podala? Sicer pa molči o tem! . . .“ — Věra se je prestrašila tega pisma, prevzele so jo neprijetne slutnje . . .

In ko je bil pri njej, je bil v resnici ves zunanji, ves plitek in površen, brez globljih čustev, — kot brez duše. Izpovedi ni bilo iz njega o vsem počenjanju na Dunaju; v pogovoru je bil brez vsebine, nagel in raztresen. Že prvi praznik se je na nekem izletu čez mero upijanil, postavljal se je v pozituro, mahal s palico okoli sebe in vabil na dvoboj . . . Ko ga ni mogel nihče ukrotiti, so poslali Věro nadenj; njo je ubogal in ona ga je spravila domov. A bila je v dno duše razočarana; spoznala je, da mora nemudoma pretrgati vse zveze s tem otrokom . . . Prejšnje leto se ni bila niti spomnila, da bi se peljala na počitnice. Takrat je še živela njena mati, v malem mestu na deželi, pri drugi hčerki Berti, ki je bila omožena s trgovcem Hubertom Babškom. Věra sestre ni imela posebno rada, bila ji je prelahka in preigrava; še manj ji je ugajal svak, domišljav in na visoko udarjen mož. A zdaj se je odločila čez noč in se odpeljala za poldrugi mesec k njima. — Tomo pa je živel kakor je začel; ni razmišljal in ni preudarjal; od doma v

mesto, iz gostilnice v gostilnico, iz kavarne v kavarno. Tuintam se je sporekel z materjo; a le površno, kakor mimogrede; globljega pogovora se je izogibal. Sploh se mu je menda zdelo, da mora biti kolikor mogoče lahkomišeln, da se mu ne razburi vest, da se mu ne oglasi duša. Vêro je pozdravljal na odprtih kartah. Želel si je je nazaj; a to hrepenenje je bilo zgolj telesno, duša mu je dremala in hiralala. — In ko se je Vêra povrnila, je bil zopet stari z njo; le malo strastnejši in nasilnejši, da se ga je mogla časi komaj ubraniti. A ravno to, da je postalo njuno razmerje toliko plitkejše, jo je pomirilo in jo iztrgalo notranjim bojem. Čutila je, da ima mogočen vpliv nanj; in morda je na tihem upala, da si ga še ohrani, da ga iztrezni in da ga privede zopet k resnosti in delu. Mogoče se mu je v dnu duše že odrekla in je le čakala, da stvar sama po sebi dozori. —

Na Dunaju se je Tomo brez pomislekov zagnal v vrtinec besnega dijaškega življenja. Pozabil je svojih sklepov in dolžnosti, potepal zvestobo in ljubezen ter zapadel grehu. Seznanil se je z lehkoživo sobarico. In če je ona izostala, se je lovil za drugimi, ali je pa krokal do nezavesti. — Vêre ni pozdravil niti s karto. Tuintam se je celo sam nase srdil, da ni zadavil te ljubezni, ko je bila skoraj že v poslednjih vzdihih... Časih pa ga je le tiščala vest, premetaval se je od težav, vroč in znojen od tesnobe, ter si s prsti ril po sprijemajočih se laseh... „Vêra, Vêra, kam sem te pripravil?“ — Prihodnjic pa se je zopet krohotal — surov nasilnež in brezvesten izkoriščevalec, ki ga ne briga usoda bližnjega, da je le njegova miza obložena, njegova postelja topla... In vendar končno ni mogel več prenašati te negotovosti. Izprevidel je, da je treba stvar na ta ali oni način — končati! Napisal ji je pismo:

„Kako naj te nagovorim? — Ali ti smem reči: ljubica? Ali imam pravico do tega? — In sploh — ali bi ti rad rekel: ljubica? — Vrag vedi!... Ako ti povem, da lažim že vse te dni za ženskami in iščem pripravnega materiala, — potem si lahko misliš, kako je to z menoj. Žalostno je, draga moja, žalostno!... Ali ti naj nalažem idealno pismo, zaljubljenega vzdihovanja in koprnjenja polno? — Kaj bi imela od njega? — Čemu bi se še varala drug drugega? — Ko pa ni nobenega hrepenenja v meni!... Zadnjic sem gledal v neki izložbi karto: „Wenn ich ein Vöglein wär', flög' ich zu Dir.“ — in sem pomislil, da bi jo kupil zate. Ampak... ali bi res poletel k tebi?... Ali nebi rajši letal ob oknih dunajskih deklet in prežal med zavesami, da bi iztaknil lepo žensko, ki bi se

mi s pohlepom prepustila? Kaj mi je treba idealnosti in nunskega platonstva? „Le po tebi hrepenim . . .“ — Ba, neumnost! Dolga leta koprneti in samo čakati, kdaj pride dovoljenje, da smem objeti — njo, edino — njo!? . . . Ne! Zato imam premalo volje, še manj moči, najmanj značaja! Kdor se je odločil za — veliko ljubezen, se mora odreči hudiču in njegovim angeljem. Če pa sem spoznal, da je moja čistost — laž, zvestost — hinavščina, zdržnost — suženjska veriga, potem sem pred teboj — slepar! In menda sem poštenjši, če danes strahopetno zbežim od tebe, nego da te varam dalje; najbrže sem manjši lump, če te zapustim že zdaj, nego da te razočaram — prepozno. — Zatorej: — Adijo, pa zdrava ostani! . . . In vendar, vidiš: — ko bi zdajle stopila v mojo sobo, — bogve, ali bi ti ne padel krog vratu? V ustnice bi se ti vsesal in zverina bi zahtevala od tebe žrtve . . . zahtevala bi, zahtevala, zahtevala, zahtevala; — a dala ti nebi ničesar! . . . Nekdaj sem si bil nadel krinko veličine, dobrote in človekoljubnosti; morda nisem ravno slabo igral uloge; a prišel je čas, ko sem omagal in otrpnil pred posledicami, — in zdaj sem ti pokazal pete . . . strahopetno in sramotno, izdajalsko in pobalinsko . . . Pripelji se na Dunaj in pridi mi pljunit v zobe! A ne pozabi vzeti priče seboj. — Zaničuj me, zasramuj me, zasmehuj me, — ljubica! — dušica! Tvoj Tomo.“

Ali mi is mijsenost?
Véra je bila od udarca kot omamljena. Oči so se ji zameglile, roke so se ji tresle, po telesu ji je zagomazelo, — iz hrbtenice ji je lezel mraz, zmirom v novih tokih, ter se ji razširjal po životu, kakor bi ji brizgal led v možgane in po udih. Zobje so ji zaškletali, stresla jo je mrzlica, — morala je sestiti, da ne bi omedlela . . . Potem je otopela. S slepimi očmi se je zagledala skozi okno, s prazno glavo, s popolnoma odsotnim duhom . . . Nato se je nenadoma zasmejala . . . blazno in krčevito . . . in se udarila po glavi ter se upognila v životu:

o je! Prismođa, O prismođa! O prismođa! . . . ti si si domišljevala!? . . .“

Naenkrat jo je stisnilo pri srcu . . . s silnim sunkom so se ji napela pljuča, obraz ji je nabrekli in posinel — in se je spačil, krčevito spačil . . . Tedaj je bruhnil jok iz nje in solze so se ji udrle iz oči . . .

Izprehajala se je po samotnih potih — mrka in obupana nesrečnica . . . Igrala se je z mislijo na samomor. Roka ji je božala revolver . . . in ga sprožila po trati . . . Z naslado si je pritisnila vročo cev na lice in srkala v nosnice ščegetajoči smrad smodnikovega dima . . .

Potem se je pripravljala, da bi Tomu odgovorila. Napisala mu je dvoje, troje pisem, a nobeno je ni zadovoljilo. Izgubljala se je v razlaganju, očitaniu, moraliziranju, v pridigah in naukih, tudi v smešenju in roganju, celo besedo „pflonc“ mu je zabrusila v obraz . . . Nazadnje je vse zmečkala in raztrgala; vstala je in se vzravnila v pasu, otrla si oči in lica, postala stroga in resna; — sklenila je, — da sploh ne odgovori . . .

Nato pa je nenadoma prejela od Toma karto: dekle z bičem v roki. Naslov je bil ljubezniv kot v prejšnjih časih; pripisek je bil v verzih:

„Skozi zlato jutro žvižga bič;
a mene to ne briga nič,
saj bič je dolg le jeden vatel,
vihti pa ga poreden škratelj —
sto kilometrov za goro.“

Nová nesramnost je ni zadela. Trpek nasmeh in zaničljiva šobica — in karta je zletela v zadnji kotek miznice. Potem se je zastrmela malo v strop — in kakor zadoščenje ji je zasijalo iz oči: — zdaj mu še toliko manj odgovori! . . .

Preteklo je zopet nekaj tednov in Véra je prejela drugo pismo:

„Draga Véra! — Ne raztrži, predno ne prebereš! Bodi dobra! — Danes sem sanjal o tebi . . . Bili smo v veliki, prazni sobi: ti, Drnovšek in jaz. On je nekaj skladal v skrinjo. Ti si gledala, časih malomarno mignila; — zame se nisi brigala, kakor bi me ne bilo. Ko je bila skrinja polna, žebli zabiti, je vrgel Drnovšek kladivo na tla in si obrisal pot s čela. Potem se je sklonil, da porine skrinjo iz sobe . . . In ko je bil zunaj, sem bliskoma skočil k tebi, da bi te poljubil. Ti si se branila, a jaz sem te ukrotil . . . V odprtini vrat se je pokazal za trenotek Drnovškov hrbet, — skočila sva vsaksebi. Ti si se še vedno obračala od mene; a jaz sem slišal tvojo misel: „Ko bi ostal še nekaj časa zunaj!“ — Objel sem te in pritisnil k sebi. Ti si se me oklenila, položila svoje ustnice na moje in zamižala . . .

Oprosti mi te sanje! Dale so mi upanje, da dosežem odpuščenje za svoj greh. Tako težko mi leži na prsih! . . . Povej mi, kdo ti je pisal moje zadnje pismo? — tako neizrečeno kruto in brezsrčno? — Bil je blaznik, bil je tolovaj, pijanec! — Ne rogaš se mi, duša: — ljubim te! Hrepenim po tebi! . . . in se pokorim za svojo neusmiljenost, za svoj brezdanji greh! — Pozabiti ne

moreš; — a odpusti, duša! Odpusti meni otroku, zapeljanemu, skesanemu! — Tvojih kletev ne prenesem, angelj moj! Saj se ti ne silim; — ker te nisem vreden, srce moje! A te negotovosti ne morem več prenašati . . . Na lepoto najinih prvih blaženih noči te prosim: — Vêra, odpusti mi! — Piši hitro! — Iskreno te pozdravlja
Tomo.“

In Vêra mu je odgovorila:

„Dragi Tomo! — Zakaj me dramiš? Gorja olajšati ne moreš; — ali bi rad gledal moje solze? — Jaz ti odpuščam! Želim ti, da bi nikdar ne spoznal nesreče! — Naj te ne moti moj spomin! Srčno te pozdravlja
Vêra.“

Ko mu je napisala pismo, se je razjokala . . . in bile so olajšujoče, dobredejne solze . . . Potem pa se je spomnila zelenega lista visoko gori v vrhu na drevesu njenega upanja . . . zdaj je zadnjikrat srfotal pred njenimi očmi . . . in odletel — bogvekam . . .

— Tomo je bil že davno zgrešil svojo sobarico; ni ga mogla zadovoljevati ženska, ki je znala govoriti komaj o najplitkejših in najvsakdanjših stvareh. Popival je in ponočeval, zapravljal čas in čast, denar in zdravje, prehajal iz stiske v stisko, — dokler ni nazadnje ves poparjen in ves spokorjen pobegnil — zopet brez izpita — v domovino. (Dalje prihodnjič.)

Vedno se mi dozdeva, kakor da je pisatelj opis premalo upošteval, da ne papija vogel, ker mu je prišlo iz župe: premišljeno ali nepremišljeno.
Janko Glaser: *Zdi se mi tudi, beseda premalo izt.*
Ženi. In Tomovo pitje & pri

Noč najina je bila kakor val,
ki od obrežja do obrežja seže;
še pljuskajoč dotika se obal
in z valovanjem svojim naju veže —
s seboj sem vzel kot mehek pajčolan
skrivnost vso sladko tvojo v trdi dan.

Emil Leon:

Cvetje v jeseni.

(Dalje.)

VIII.

Drugi dan še nisem odšel. Pripetilo se je, kar se je pri Presečnikovih vsako leto parkrat pripetilo: Liza in Danijel sta se sprla. Pred hlevom, tako da vaškim otročajem ni ostalo prikrito, sta se nekaj ruvala. Pri koncu pa je bil Danijel takorekoč pred vso vasjo tepen. Pri nas je namreč navada, da sme ženska, če je slabe volje, tudi udariti; sramota pa je, če moški žensko tepe. Veliko pretefov sem že videl; ko je dekleta vlekle svojega iz tolpe pretepačev, padali so trdi udarci, ali na dekleta ni padel ni eden in najsi je bilo še tako sitno!

V Danijelu je vse kipelo, nazaj udariti pa ni smel. Zatorej je Presečniku „ušel“ ter izginil od dela, da niso vedeli kam. Moral sem jaz njegovo delo opraviti, ker gospodar vsega ni zmogel.

Potekel je prvi dan, a Danijela od nikoder; tudi drugi dan se je bližal koncu, ali Danijela še vedno od nikoder! Bili smo že pri večerji, ko jo prilomasti v hišo. Sédel je takoj pri vratih na klop pod sklednik ter spregovoril: „Le eden naj mi katero reče!“

Škripal je z zobmi in srdito stezal roke kvišku. Zadel je ob žličnik na steni, da se je sprožil ter padel po tleh. Žlice in kuhavnice so letele na vse strani. Liza je vstala od mize, pobrala žličnik in kar se je bilo iz njega raztreslo. Pri tem ni spregovorila besedice, kar je hlapčeta še bolj stogotilo.

Škripal je: „Táko bo mene tolklo! Le čakaj, saj boš enkrat moja žena! Ti! Ti!“ Liza je pobrala svoje reči ter jih odnesla v vežo. Če tepe mož svojo ženo, to sicer ni lepo, ampak sramotno ni, kot tedaj, če udariš tujo žensko!

Tisti večer je jedel z nami karlovški Anžon, znana prikazen v pogorju. Iz karlovškega mlina mu je bil oče izgovoril strm in malo rodoviten breg, bratje pa so mu pomagali, da je na tem bregu postavil leseno kočo, v kateri je prebival. Kar je potreboval, si je s trudom pridelal v teh svojih melinah, kjer je vsako leto prekopal nekaj ledine. Ostalo pa mu je še toliko senožeti, da je redil kravico

v hlevu. Postranskega zaslužka si je pridobival s tem, da je hodil na Tolminsko po nože in nožičke, če je dobil kako naročilo. Bil je velik čudak, ali ljudje so ga radi imeli. Tudi k Presečnikovim je zahajal in umelo se je, da mora sestri za mizo in jesti. Prihajal ni samo radi tolminskih nožičkov, prihajal je tudi radi Lize. Star je bil nad petdeset let, a njegova večna želja je bila, da bi mu Bog odkazal ženico, ki bi malo jedla — glavno je moral snesti sam, ker je bil visok kot hrast in širok kot hiša — in veliko delala. Tudi otrok je hotel imeti, ker je zakon zato vpeljan, da se dobe otroci, kar vam je, častite gospe, itak komaj znano.

Karlovški Anžon je bil tisti večer gospodarju prinesel naročeno nožičko, po katero je bil „bruhnil“ na Tolminsko, Lizi pa ruto rumenih hrušek, po katere je bil „bruhnil“ na Cerkljansko. Že nekaj let sem je prinašal Presečnikovi dekli te hruške in upal je, da ji polagoma z njimi omehča srce, da postane njegova žena. Liza je léto za letom hruške pohrustala, kozavega svojega Danijela pa vendarle ni hotela pustiti. Vzlic temu je gojil Danijel grdo jezo na Anžona in tudi ta večer je prišel prejkone samo zategadelj domov, ker je slišal, da je oni v hiši. Ni se mu videlo previdno, puščati Lizo sólo s snubačem, ki je imel njivo, kočo, hlev in kravšeta'.

Ko se je Liza zopet vrnila v hišo, je hlapče znova zakričal: „Le čakaj, ko boš moja, potlej boš videla, kdo bo tepel v hiši, stara rejta ti!“

Oglasil se je Anžon počasi in važno:

„Z žensko se lahko tudi drugače govori, jaz bi dejal“.

To je Danijela močno razpalilo:

„Kaj se boš ti zame menil! Jaz bi dejal“ — tu je oponašal karlovškega govornico — „da človek lahko kaj stakne!“

Ker je bilo še nekaj v skledi, je karlovški parkrat zajel, nakar je počasi položil žlico na mizo. Nato je brez jeze in z največjo mirnostjo odgovoril:

„Če te Liza zato jemlje, da jo vsak dan otepaš s polenom, me malo briga. Če te res vzame, bom vsaj vedel, da ni tako pametna, kot sem mislil. Če se hoče na vsak način na poleno možiti, je to njen prav! Tako je!“

„Molči!“ se je penil Danijel, „molči, ti prokleti gorjanec, če ne —!“

In zopet je mirno odgovoril Anžon:

„Kaj: če ne? Poglej vendar“ — tu je dvignil svojo desnico, veliko kot čoln, „kaj bodo govorile množice, če prideš pod tako

roko. Pogineš kot glista pod podplatom! Obdrži torej svoj »če ne« zase. To je pametna beseda!"

Anžon je medtem zlekel grohot svojega telesa izza mize ter se je postavil sredi hiše.

Hlapče se ni dal potolažiti:

„Jaz naj bi tebi molčal?! Prid' sem, pa kmalu zveš, koliko velja moj »če ne«. Vsakega naj bi se že bal!"

Anžon je pristopil:

„No, no, kaj pa bo, no?"

V hipu je tičal Danijel v njem.

„Poglej ga," je govoril Karlovški počasi, „v me je bruhnil! Ti žival, ti!" Z obširno svojo roko ga je brez težave dvignil in vzdignil proti stropu, nakar ga je spustil, da je Danijel z vso težo svojega pijanega telesa tlesknil po hišnem tlaku. Oni pa se je zasmejal: „Zdaj vem, koliko velja tvoj »če ne«!"

Danijel je sicer težko padel, a zgodilo se mu ni nič. Takoj je zopet stal na nogah in bliskoma je imel v rokah dobro nabrušeno tolminsko nožičko.

Ženske so od strahu zavpile in Boštjan je zakričal izza mize: „Z nožem ne!"

Samo Anžon se ni razburil. Boštjanu je spregovoril: „Malo počakaj!" Nato se je obrnil proti Danijelu:

„Torej z nožičko, z nožičko me češ, s tisto, ki sem ti jo jest s Tolminskega prinesel. Poglej no! Ali misliš, da za take reči bruham na Tolminsko? Poglej no!"

Dasi so bili Anžonovi udi kakor hloidi, ki se dajo le težko in neokorno gibati, je vendar s čudovito hitrostjo s svojo levico ujel Danijela za roko ter ga z desnico parkrat lopnil po nji, rekoč:

„Boš izpustil nožičko, ti hudnikovec, ti!"

Ker Danijel ni takoj izpustil, ga je s svojo roko samo parkrat kresnil po prstih, da jih je takoj kri podplula in da je nožička zarozljala po deskah. Nato ga je obrnil in mu z nogo pomagal, da je odletel na klop pod sklednik; tam je pričel hišni hlapec škripati in — jokati, kakor je to navada starega pijanca.

Anžon je pobral nožičko ter jo položil pred Boštjana na mizo: „Ne dajaj takega otroku!"

Obrne se k Lizi:

„Čakaj, Liza, kaj sem že hotel reči? Vidiš, nič se ti ne lažem, pšenica je bila letos dobra in čedno se je mlatila. Proti krompirju tudi ni kaj reči in fižol je bil poln, kakor bi norel. Vse to je res

in fruge je bilo pri hiši, da bi lahko vojska živela od nje. Zdaj pa poslušaj! V nedeljo bom pri deseti maši v Poljanah. Nekaj prej bom bruhal od doma, da se pogovorim z gospodom Jernejem. Če ti je všeč, pa pridi še ti. Morda bova že pri deseti maši prvič oklicana. Množice bodo malo govorile, pa bo še zmiraj bolje, kot bi se s polenom svatovščina klepala. Če nočeš, pa pusti! A povem ti, da hrušek potem tudi ne bom več nosil. No, pa lahko noč!“

S temi besedami je odšel.

Pod sklednikom je bil Danijel med jokom in škripanjem zaspal. Ker se Liza zanj ni zmenila, ga je morala mati spraviti v slamo.

Drugo jutro se je živelo pri hiši, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Po stari navadi se je delalo in Danijel je opravljal svoje posle, kakor bi nikdar ne bil ušel. Jaz pa sem moral odriniti! Radi tega nam je mati Barba napravila boljše kosilo in tudi nekaj nacvrta je bila. Še celó belo kavo smo imeli na mizi, kar je bilo takrat nekaj izvanrednega.

Za slovo smo si segli v roke z očetom in materjo. Pri prihodu nič roke, pri odhodu pa roko, — taka je bila tiste dni etiketa v pogorju in po njej si se moral ravnati, če nisi hotel dobiti očitanja, da se ne znaš spodobno obnašati.

„Pa še kaj pridi!“ so se glasile poslovilne besede. Meta me je spremljala, kar sem pričakoval. Nosila mi je veliko ruto, v katero so bili zaviti orehi, češplje, ocvrt bob in — če se ne motim — še celó par klobas. Vse to so mi dali pri slovesu in velika bi bila zamera, če bi se hotel tak dar zavriniti. „Ruto o priliki nazaj prinesi,“ je spregovorila Presečnica, ko je izročila culo svoji hčeri.

Pred hlevom sta stala Danijel in Liza, a ne skupaj, vsak na enem koncu poslopja. Milo sta gledala za nama, posebno Danijel je bil potr in žalosten. „Oh ta,“ je zastokal, „lepo je bilo, ko si bil tukaj. Kmalu kaj pridi!“ Liza je molčala in se grdo držala, ker je bila še vedno jezna na hlapčeta.

Hodil sem od Jelovega brda proti Malenskemu vrhu ter kakor vselej, kadar sem stopal po ti poti, jemal vase lepoto pokrajine. Meta je, noseč mojo ruto, korakala tik mene kot kupček obupa. Kar pogledati se ni upala vame, ker bi jo drugače zalile solze. To se ji je videlo.

Prišedši na kraj, kjer je v globoki dolini tičala kočja karlovškega Anžona, opazim tega pri delu v bregu. Z rovnico je kopal ledino, da so se mu nabirale debele kaplje po obširnem obrazu.

„Hej, zdaj pa greš,“ je kričal, „pa spet prideš! Novo njivo kopljem.“ Bila sva že precej daleč od njega, ko je še zavpil: „Meta, le povej Lizi, da kopljem novo njivo!“

Pod Malenskim vrhom sva obstala na mestu, ki mu pravijo „Na Poklonu“. To je tratina sredi gozda, odkoder se vidijo štiri cerkve. Za tabo Mati Božja na Gori, pred tabo Sv. Martin v Poljanah, na eni strani Čabrače, na drugi Gabrška gora. Kaki svetniki so tam, tega vam danes ne morem več povedati. V prejšnjih bolj pobožnih časih so ljudje na tem mestu obstajali in se proti vsaki cerkvi poklanjali. Ta navada je morala med ljudstvom zelo vkoreninjena biti, ker je v našem pogorju takih „Poklonov“ vse polno.

Tam sva sedla, prejkotne v namenu, da bi zavlekla trenutek ločitve. Bilo mi je tako pri srcu, kakor nekdanj, ko sem se ob koncu počitnic poslavljaj od doma in od matere, katera me je vselej nekaj pota spremila. Ko je z vsakim korakom izginil kos domače zemlje, sedaj sleme rojstne hiše, sedaj stolpič na holmu, sedaj teman gozd na Samsonu, sedaj kaj drugega, se mi je odtrgal kos od srca. Takrat sem gledal v neštete gube nabrani obraz one, ki je sedaj že dolgo časa pod zemljo in katera na svetu ni imela drugega kot skrbi in delo; danes pa v obraz deklici, ki je pričela uživati grenke sadove, katere rodi vsaka ljubezen na zemlji.

Opazil sem, ko je snela ruto z glave in jo položila na travo, da je nosila v laseh rumeni glavnik, ki se navadno nosi le ob nedeljah in praznikih. Včasih je prav globoko zasopla in obrnila obraz proti meni, kakor bi mi hotela nekaj povedati. Pa ni imela poguma, da bi spregovorila. Končno je posegla v ruto ter izvlekla iz nje majhen, bledorumen „bob“, ki je v pogorju tako gostega testa, da bi bil bolj za strelivo, nego za živilo.

„Gotovo si že lačen,“ je spregovorila proseče, „ná, jej!“ Nekaj sem se obotavljal, nakar je znova zaprosila: „Pa le jej!“ Moral sem jesti in ni odvrnila pogleda od mene, dokler nisem s silo pospravil zadnje mrvice.

Ko je bil bob odpravljen, zopet ni vedela, kaj naj bi govorila. Tedaj je prihitela tolpica drobnih dolgorepek in je sedla na bližnje bukovo drevo. Živalice so se z majlim telesom obešale po vejicah in klujuvale z listov, kar se je dobiti moglo. Nato pa so, kakor so bile prišle, s šumom odhitele. Meti se je bilo med tem časom čelo nabralo v goste gube in pričela je govoriti, prav kakor bi se čul modri oče Boštjan:

„Pa ti mora le čudno biti, če si sam v Ljubljani. Nimaš človeka, ki bi ti kuhal, ki bi ti pral. Če zbolíš, si slabši od živine v našem hlevu, za katero se vsaj Liza briga. Ali ne misliš, da ti tega ni treba?“

„Kako si naj pomagam? Kje naj vzamem kuharico? Stare ne maram, mlade ne dobim.“

Zaiskrilo ji je v očesu in opazil sem, da postaja jezna. „Ne govori tako nespametno! Poglej gospoda v Javorjah: vzel je sorodnico k sebi in streže mu, da je zadovoljen.“

„Kje naj dobim sorodnico? Če je mlada, ne bo hotela priti.“ V bližini je nekaj belo cvetelo. — Nadaljeval sem: „Kaj potem? Tak sem, kot to-le: sedaj pred zimo cvete in kaj bo iz tega? Cvet odpade in prav nič ne bo iz tega. Če je mlada, ali naj jo vzamem?“

Rdeče se ji je zalil obrazek, ko je zastokala: „Kdo govori o tem?“ Roko je pritiskala na prsi, da bi ukrotila razburjeno srce.

Odgovoril sem: „Če to ni, potem je pa še manj! Ti ne poznaš mesta in njegovih hudobnih jezikov. Ne boš štiri tedne pri meni, pa se na ulico ne boš upala, tako te bo sram.“

Vsa kri ji je zapustila lice. Pogled pa, ki ga je proti meni obrnila, je bil podoben pogledu srne, če si v zelenem gozdu streljal nanjo ter jo težko obstrelil. „Jezus, kdo pa govori o meni?“ V veliki zadregi je vstala ter viknila: „Tam rastejo Kristusove srajčke.“ Oddaljila se je po tratini, trgala je neko cvetje, o katerem ne vem, ali vedno tako pozno cvete, dokler se ni skrila v bukovoju, kjer so prejkotne cvetele tudi „Kristusove srajčke.“

Smilila se mi je, da sem ji moral izpodkopati načrt, do katerega je bila prišla v nočeh, ko ni mogla spati: samo gospodinja in kuharica je hotela pri meni postati in drugega nič. In kako modro mi je vse to odkrila, tako da po njenem mnenju ne bi bil mogel priti na to, da misli samo sebe! Sedaj pa se je sramovala ter pred menoj skrila v gozd.

Ko se je vrnila, je imela v rokah velik šop Kristusovih srajčk, ali oči so ji bile odločno objokane.

„Meta,“ sem spregovoril, „sedaj je čas, da grem.“

„Malo še počakaj, se nič ne mudi.“

„Drugače zamudim, je že pozno.“

„Nič še ni pozno.“

„Kako naj pridem v Ljubljano, če še odlašam?“

„Pa v Loki manj časa ostani.“

„Podaj mi roko v slovo. Midva bova pač mislila eden na drugega.“

Podala mi je roko: „Jest že!“

Takrat me je premagala skušnjava in pozabil sem popolnoma na svoje sklepe:

„Po mestih, — poglej, Meta, — je navada, da se prijatelja, ko se rada imata, poljubita, kadar gresta eden od drugega. Recimo na lice, če ni drugače, na usta. Tako delajo prijatelji. Midva pa sva prijatelja!“

„Sva že,“ je zastokala, „če ni greh?“

„Kaj če biti greh!“ Že sem jo imel v svojih rokah, poljuboval sem jo na obraz, kjer sem jo mogel, na usta in povsod. Ni se branila. Ko sem se odtrgal od nje, pa je obstala na mestu kakor 417 Lotova žena.

Spodaj pri Lovskem brdu, kjer se pot v dolino zavije, sem se ozrl zadnjič po nji.

Meta je še vedno stala kot kip „Na Poklonu“ in s prsi, h katerim je pritiskala roko, se ji je svetila bela zvezda Kristusovih srajčk.

IX.

Zopet sem bil v mestu, zopet v mlinu, ki melje za mlinarja, za tistega pa ne, ki je mlet prinesel! Vse sem pogrešal, kar se je bilo zadnjih šest tednov zvezalo z mojim življenjem: najprej gorski zrak, katerega sem moral zamenjati z izpuhi ljubljanskega barja, pogrešal pa sem posebno kmetijske obraze ter se le težko privadil na obrite in umite, posebno težko sem se privadil na vaše ženske obraze in na nemogoče vaše obleke. In kaj naj govorim o svojem delu, ki takorekoč nikako delo ni: kakor bi sejal pesek na razorano njivo ali pa pekel potice iz rumene ilovice!

Razkačili so me tudi prijatelji in prijateljice. Kdor me je srečal, mi je silil pod nos, kako krepak in mlad sem videti. Moj zdravnik — da se mi je slaba volja do skrajnosti pomnožila — mi ni dal miru, da me je smel vestno in točno preiskati. Prekljuval mi je hrbet in prsi, tipal me je okrog srca in jeter, potem pa sodil: pljuča kakor hlod, srce kakor risovo in tudi jetra so se prav čedno skrčila do svojega dopustnega obsega. Potem je še zakričal: „Zdaj vidiš, kako dober svet pomaga! Da spet ne začneš preveč piti, zverina!“

Tudi gospod Bon me je srečal ter gostobesedil: „Tak si kot roža. Ni vraga, da bi se sedaj ne ženil! Pridi k nam kaj pogledat,“ — med tem časom se je bil revez oženil — „z ženo imava zate že nekaj izbranega.“ Ker ni hotel izginiti v deveto deželo, sem ga

pustil sredi ceste, ne da bi mu kaj odgovoril. Še to! ko sem bil vendar sklenil, da pred enim letom o ženitvi ne govorim!

Vzlic temu sem neprestano mislil na svojega dekliča na Jelovem brdu in to še celo pri delu, ko sem koval najdaljšočasnejše tožbe. Njena podoba me je obdajala ponoči in podnevu. V sanjah sva hodila na Goro, na Blegoš ter še enkrat preživela šesttedensko skupno bivanje pri Presečnikovih. Časih so me ti spomini tako preobdali, da sem vrgel delo v kot, zapustil suhoparno pisarno ter taval okrog Rožnika in po njegovih plešastih gozdovih, jezen na ves svet in predvsem nase, zaljubljenega starca!

Tisto leto je bila dolga in lepa jesen. Zadnjega vinotoka pa je vendarle malo deževalo, zatorej sem čepel v svoji kovačnici. Kar se odpro vrata, vstopi pa moj znanec Danijel s človekom, ki ga prvi hip niti spoznal nisem.

„Tega moža sem pripeljal,“ je spregovoril Danijel. Bil je posvajkan in jako revno oblečen. Na kozavem obrazu se mu je videlo, da je moral zadnje čase jako neredno živeti in nespametno pijačevati.

Vprašal sem: „Kaj bo, Danijel?“ In znova je odgovoril: „Tega moža sem pripeljal.“

„Pri Presečnikovih vse prav?“

Zadrl se je: „Kaj vem, kdaj sem že od tam ušel! S tem možem govori! Mlačan je z Jelovega brda, in ravno Mlačan bi rad s tabo govoril.“

Sedaj sem spoznal moža, katerega je pripeljal Danijel.

Mlačan z Jelovega brda je imel bolj majhen grunt, na katerem je redil kakih osem govedi in tudi nekaj drobnice. Travniki so bili pripravi in njivice dobre. Ko je stari Mlačan svojemu sinu posestvo izročil, ni imel sicer dolga, imel pa je še štiri otroke, katerim je skoraj toliko izgovoril, kot je bil grunt vred. Po izročitvi se je mladi oženil, ženil pa se je po ljubezni in vzel je deklo, ki je bila prav čedna, ki pa ni imela prav ničesar. Mlačan je torej težko gospodaril in z velikim trudom izsesal vsako leto obresti iz zemlje, katere je moral šteti v tujo roko.

„Kaj je s tabo, Mlačan?“

„Nič dobrega ne,“ mi je odgovoril ter se pričel praskati. „Težko se dela in zanič se živi.“

Danijel se je zatogotil:

„Kaj se boš stiskal okrog vogla! Naravnost govori! Doktorji nimajo časa, da bi ga rezali, kakor režeš ti kruh otrokom. Že vidim, šleva si; bom pa jaz govoril!“

Ali tudi Danijel se je najprej popraskal za levim ušesom. „No, da boš vedel: domačijo bi rad prodal; meni boš pa dal posojila dvesto goldinarjev, potem pa greva v Ameriko. Pravijo, da se tam boljše živi, kot na Jelovem brdu pod Blegošem. Pa ravno v Ameriko! Mlačan radi izgovorjenih otroških deležev, katere mu je stari naprtal, jaz pa — — tu je nekoliko jecljal — „zavoljo vina in žganja.“

Stokal je: „Pravijo, da je tam prepovedano piti. Pijance zapirajo, da jim shajati ni mogoče. Gotovo tudi mene spreobrnejo in potlej bo Jelovo brdo videlo, kaj se pravi, če Danijel dela!“

Prišel je v jezo: „Kako bom delal! Ko pa bo vsega dosti, pridem nazaj in ameriških dolarjev prinesem, da napolnim z njimi gnojni koš. Takrat se oženim in da koj veste: mlado vzamem in ne kakega starega lonca, ki bi ga bil žalosten ponoči in podnevu. In moja mlada žena bo tudi živela! Dela ne bo imela, samo po travnikih bo hodila gori in doli; da pa ji dolgčas preide, bo trgala pokalice in pokala z njimi ob mlado čelo. Zdaj veš, zakaj hočem v Ameriko!“

„Bo pa že kdo vmes spregovoril,“ sem se zasmejal. „Morda Liza.“

„Liza nima nič več vmes govoriti.“

„Od kedaj ne?“

„O takih rečeh ne govorim rad, sem jih že pozabil.“

Danilo se mi je.

Vprašam: „A od tistega večera?“

„Če te take stvari zanimajo, poižvedi na Jelovem brdu! Jaz se zanje ne brigam več!“

Sedaj se je vmešal Mlačan:

„Ne hodi po ovinkih! Liza se je omožila in karlovškega Anžona je vzela, to je! Mene ženejo dolgovi v Ameriko, Danijela pa ženska! To je!“

Vzklíkní sem: „Torej je Liza le bruhnila v Poljane h gospodu Jerneju?“

„Seve, da je šla; pa bi bilo tudi čudno, ko bi ne bila šla. Danes je že poročena in koše prenaša po Anžonovih bregovih. To je!“

Danijela je kar davilo in po mizi je udaril z roko. „Molči, azina! Dosti o tej Lizi! Se bo že še kesala, da je vzela tega starca; jest pa sem jest! Danes prodajamo domačijo in o tem govori!“

„Čemu nista šla k notarju v Loko? Tam se taka pisma lažje delajo.“

Danijel je zopet imel prvo besedo :

„Kaj bova lazila okrog tujcev! Prišla sva k tebi, ker veva, da si pošten. Morda — sva si dejala — nama napravi samo za štempelne; če pa sam kupiš, so pa stroški tako tvoji.“

„Jaz naj kupim?“ sem se začudil.

Oni je mirno odvrnil:

„Mislila sva si, da skoraj gotovo kupiš.“

„Za božjo voljo, čemu?“

Danijel se ni dal odgnati: „Mlačan in jaz sva tega mnenja, da je Mlačanovo za Presečnikovim na Jelovem brdu najlepše posestvo. Dva človeka, in naj imata še kaj otrok, bogato redi in brez posebnega dela.“

Odgovoril sem: „In jaz naj delam na Mlačanovem?“

„Da, prav tako sva mislila! Človek, ki je za kmečka dela rojen, se bo lahko ločil od goljufije, ker je vendar toliko dohtarjev na svetu, da jih kar preostaja.“

Vraga, ta dva sta mi dobro kurila v moji odvetniški pečici! Zamislil sem se.

Vam, častite dame, sem pozabil povedati, da je pretep na Gori prišel pred sodišče v Loki. Posavčevi so me tožili, da sem jih osebno poškodoval in da sem jim v hudobnem namenu pokvaril kamižolice in kastorce. Gospod Levičnik na loškem gradu me je brez milosti obsodil na petdeset goldinarjev globe, radi kamižolic pa na trideset goldinarjev plačila. Dosti me je stal ponižen pretep na Gori; povrh sem moral pri razglasitvi sodbe vzeti na račun še zadovoljne obraze Posavčevih fantov! Tem trem falotom so se od rajskega veselja kar do ušes odpirala široka usta.

Gospod Levičnik s sodbo samo še ni bil zadovoljen; odstopil je spise zbornici v daljše postopanje. In ravno takrat, ko sem razpravljaj z Danijelom in Mlačanom, mi je dostavila zbornica poziv, da naj v osmih dneh razložim, kako se v mojih očeh kmečki pretep na Gori strinja z mojimi stanovskimi dolžnostmi. Že sem jih gledal svoje kolege, zbrane v resnem sodišču, ko me peko in kuhajo in mi predvsem z največjo ogorčenostjo prihajajo, kako sem mogel kot odvetnik, kot zagovornik kazenskega prava udeležiti se pretepa, ki se da brez težave potisniti pod več paragrafov kazenskega zakona!

Prečitavši zbornični dopis in pomislivši na svoje takozvane kolege v resnem sodišču, se mi že ni preveč čudno videlo, kupiti Mlačanovo na Jelovem brdu!

„Ti praviš,“ sem se obrnil proti Danijelu, „da grunt lahko preživi dva človeka in jebas otrok ž njim; jaz pa vendar nimam otrok!“

„Če jih nimaš, jih boš pa imel!“ je zatulil hlapec.

„Sam Bog ve, s kom!“

Danijela je zopet davilo: „Kaj? S kom? Šmentaj, jo boš vendar vzel! Govoril sem Mlačanu: „Ta bo rad kupil tvoje, ker se bo ženil in ker takega dekleta vendar v mesto vlačil ne bo.“ Ni tako? Sedaj mi odgovori! Na Poklonu si jo pol ure objemal, da je Meta potem 43 domov hodila, da ni vedela kako. Sedaj pa vpraša, kje naj otroke dobi! Na to odgovori!“

Malo zardel sem, ko se je tako odkrilo, o čemer sem menil, da je tajno vsemu svetu. Takoj pa me je prešinila velika sreča ob misli, da je to rešitev, edina mogoča rešitev, in sramoval sem se, da že takoj od pričetka nisem mislil nanjo. Čemu naj bi deklico v mesto jemal? Sam se preselim na Jelovo brdo, se oženim, pa obdelujem zemljo, svojo lastno zemljo, in rodim otroke, svoje lastne otroke! Sladka zavest mi je polnila dušo, in umazani ta Danijel se mi je videl sel, poslan od Boga, da me je privodil na pravo pot, ki je itak ležala pred mano, ki je pa v svoji zaslepljenosti opaziti nisem mogel.

Čakal sem, da mi zgine kri z obraza. V zamišljenosti sem gledal proti stropu svoje pisarnice. Končno spregovorim:

„Če že ni drugače, bi pa kupil! Koliko pa hoče Mlačan? To se pravi, za vse, kakor stoji in leži.“

Odgovoril je Danijel: „Mlačan, kar molči! Dober človek si, za govorico pa nisi! Danes si tudi v stiskah, ker sedi na gosposkem stolu, kjer še nikoli sedel nisi. Bojiš se dohtarja, ker misliš, da je bogve kako visok človek. Pa ni. Dober človek je in pošten je, ta te za vinar ne bo ogoljufal.“

Ko je tako izpel litanije o moji slavi, mi je bil položaj precej jase; v vsakem oziru sta bila dogovorjena, in tudi kupnina, pod katero bi se ne imelo iti, sta bila že ugotovila. Da se bo zahtevala veliko višja kupnina in da se bo pri tem razvnel najsrđitejši boj, je bilo pričakovati. Oba moža sta se bila brez dvojbe dogovorila, da bosta, kar iz mene čezprimerne kupnine iztisneta, pošteno med seboj delila.

„Torej koliko?“ ponovim svoje vprašanje.

„Da ne bo krivice ne na levo, ne na desno,“ se je odrezal Danijel, „dal boš ravno okroglih deset tisoč. Procente in špeže imaš tudi ti. Kar v roko sezita, Mlačan!“

Ugovarjal sem: „Naprave se mi zde bolj slabe in deset tisoč je dosti preveč.“

Danijel je kot besen skočil pokonci. „Pri Mlačanu so slabe naprave? Ta pa ni slaba! Gorenja hiša je mašana, pa ne samo hiša, tudi kamra je mašana! Ti ljubi odrešenik, naprave naj so slabe!“ Pričel se je smejati.

„Deset je preveč!“

„In živina?“ je rjovel Danijel, „te pa ne vidiš! Drobnice tudi ne! Da ne pozabim, dve jareti nista v prodaji. To se zakolje in posuši! Na ti jareti misli, da ne boš pozneje vpil, da sva te opeharila! No, pa, saj tako nič ne bo. Mlačan, vzemi klobuk, pa pojdiva! Dokler živim, ne boš svojega proč metal!“ In res je pograbil Mlačana za roko ter ga vlekel z največjo silo proti vratom.

„Spregovorita zadnjo besedo!“

Mlačan je že hotel odgovoriti, ker se je bal, da bi se razdrla dobra kupčija. Danijel pa ga je prehitel:

„Za pet Kristusovih ran, molči, Mlačan! Saj se vendar ne daš zaklati, kot se zakolje merkač v mesnici! Zadnja beseda! Najina prva beseda je tudi zadnja, ker nisva otroka! Devet tavžent že Kalar ponuja. Ali ni res, Mlačan?“

In najsi je Danijel lagal, je Mlačan vendar diplomatično odgovoril: „Bo že res!“

Zdihoval sem: „Veliko je devet tisoč!“

Danijel je divjal gori in doli: „Saj ne prodajava kake beračije! Samo na „Lotračnik“ poglej: če spomladi vode na njega napelješ, pa imaš sena, da se od njega gnoj dela! Ta travnik sam je tritisoč vreden. Če ni res, pa naj se kuham do sodnega dne v vica!“

„Torej zadnjo besedo, Danijel!“

Klical je vse svetnike na pomoč in za pričo, da Mlačan drugače v Ameriko ne more in da mu prav nič ne ostane, če potegne samo devet tisoč. Rotil me je, da naj se mi vendar žena in otroci smilijo, če že nimam nič človeškega v sebi. Ko se mu je dozdevalo, da njegovo rotnje ne napravlja posebnega vtisa name, je zakričal:

„Pa naj bo devet tisoč in petsto! Mlačan, vem, da boš jezen, pa kar tiho! To je zadnja beseda in sam hudič iz pekla bi me ne mogel pregovoriti, da bi odnehal od nje! Devet tavžent in petsto — pa Bog daj srečo!“

Ko sem vendarle še premišljeval, je pograbil Danijela paroksizem:

„Premišljaš? Oj, ti krvavi peklenšček, ti še vedno premišljaš! Če hočeš sam sebi dobro, udari z obema rokama, saj vendar nisi

obseden! Poglej vendar, koliko je oprave pri hiši! Ne da bi se bahal, prisežem pri živem Bogu lahko, da je samih butarnikov več kot trideset pri hiši. Tako zdaj pa še naprej premišluj! Mlačan, molči!"

Butarnikov! Napenjal sem možgane, kaj so pravzaprav ti „butarniki“.

„Več kot trideset butarnikov!“ se je drl še vedno Danijel. Končno sem le izvohal, kaj so butarniki.

Kadar se praprot spravlja, zlože jo v veliko butaro, katero s tanko vrstico obvežejo. Na obeh koncih te vrvi so lesene kljuge, ki držo zavezo, kadar je butara obvezana z butarnikom. Take butare se potem vale v dolino, kjer se nalože na vozove.

„Če je pa trideset butarnikov,“ sem končal razpravo, „pa naj bo! Devet tisoč in petsto!“

„Ta je pametna!“ je kričal Danijel. „Sem že mislil, da ne poznaš več pametne besede! Domačija in špeže, vse je tvoje! Devet tisoč in pet sto, — pa Bog daj srečo!“

Privlekel je Mlačana k meni. Skoraj pet minut je tolkel z Mlačanovo roko ob mojo, potem s svojo lastno ob mojo, in sicer radi posojila. Zmenili smo se, da se snidemo dan po Vernih dušah v Loki, da bomo delali pismo pri notarju, in dostavilo se je, da morata o kupčiji molčati med tem, če ne, imam pravico, da se skesam. Odštel sem takoj are petsto goldinarjev, od katerih je Danijel odvezel dvesto goldinarjev kot njemu dano posojilo.

Čez nekaj časa, ko sta že bila odšla, je pomolil Danijel zopet svojo glavo v sobo:

„Za petsto si naju udaril, naj bo! Ali pozabiti ne smeš, da so izvzeta tri jareta, da jih bomo jedli na poti v Ameriko!“

„Dve jareti sta izvzeti, vsaj tako se je govorilo!“

„Tri!“ je tulil Danijel. „Ne bodi gluhi! Nikoli nisem drugače govoril! No, pa mi daj prisego!“

Tako me je opeharil za eno jare, ker nisem hotel sitnosti delati, ko smo v Loki pismo delali.

Ko je bilo vse v redu napravljeno in podpisano, sta jo onadva udarila v Kranj po potne liste, jaz pa sem jo krenil na Jelovo brdo.

*remir Dobro. Novej apartnih (Konec prihodnjič.)
 omatit čeg, ki vstajep. čisto tvoje je, da se pis
 katar nun s povesta v nps. ženskam govori. n
 spaskim in starejim ~ mađaninik petih.*

Rado Murnik:

Na Bledu.

(Dalje.)

4.

Prvo noč na Bledu sem spal posebno sladko. Proti jutru se mi je sanjalo nekaj izredno lepega in prijetnega: Nada in Minka sta me držali vsaka za eno roko in me poljubljali, kar se je dalo! Ginjen in hvaležen sem obema vračal vroče poljube tako ognjevit, da je bilo veselje! Te sanje so se mi zdele kaj dobro znamenje za prihodnost.

Zbudil sem se židane volje. Ko sem zagledal na steni podobi Marije in svetega Martina, blejskega patrona, sem se iznova obveselil, da nisem več v dunajski kletki. V duši se mi je smejala: Prost si, fant, svoj si — na Bledu, na enem najlepših krajev vsega sveta!

Spodaj na dvorišču je vesel gorenjski petelin izražal svoje občutke z glasnimi kikiriki; v hlevu je hrzal konj. Naglo sem vstal, se napravil in pogledal skozi odprto okno.

Čiste gore so sevale v vlažnem sijaju. Izza bujnega obrežnega zelenja se je tuintam lesketalo jezero kakor opal. Otok je odevala prenežna, komaj vidna jutranja tančica. Vse naokoli je bilo sveže, ljubko in veselo, veselo!

Kar sem slišal, da stopajo po stopnicah lahne bose noge. Potrkalo je na vrata. In kdo je stopil na moje prijazno vabilo v moj hram? Osojnikov Janezek. Vrata pa je mali diplomat v srajčki in hlačicah pustil previdno odprta, da bi mogel nemudoma uiti, ako bi mu hotel tuji škric do živega. Od zdolaj je zadišalo po žgani kavi.

„O, ali si ti, očka? Dobro jutro!“

Gledal me je zvedavo in še vedno malo plašno in uporno ter oporekal: „Saj nisem očka!“ Prijel je za kljuko in mencial z nogu ob nogi.

„Zgodaj si vstal, Janezek, si že priden, no!“

„Pa bo že sedem!“ je ugovarjal in še zmeraj držal za kljuko.

„Kadar pridejo medičarji na Bled, ti kupim medenega konjička pa odpustkov, veš, Janezek!“

Toda mali modrijan si je menda mislil: Kdo bo čakal tako dolgo? Po kratkem pa mučnem pomišljanju me je poučil: „V štancuni imajo pa že zdaj dobre fige in rožiče!“

Dal sem mu nekaj novokovanih krajcarjev; bil jih je jako vesel. Hvaležno me je pogledal, pustil kljuko in oznanil: „Kosilo je kuhano. Mati bi radi vedeli, če ga hočete gori.“

„Le reci jim, da pridem takoj doli.“

Odhitel je doli, kazat svoje „cekine“. Vzel sem si cigaret in šel za njim. V večji sobi, v „hiši“ me je čakalo „kosilo“: mlečna kava in pšeničnjak. Osojnica me je prišla pozdravljat, pa se kmalu vrnila v kuhinjo, odkoder je dišalo po „politih“ žgancih.

Sedel sem k orehovi mizi na klop ob steni, zajtrkoval in gledal po sobi. Vse je bilo lepo čedno in čisto: okenca, police, omara, težka skrinja s pisanimi srci in rožami, klopi ob stenah in ob zeleni peči, kropilnik z blagoslovljeno vodo pri durih . . . Ob omari je na vrvi visela pratka z rdečimi svetniki, blizu nje pa močno tiktakala orumenela ura na nihalo. Na vratih so bile med letnico in štirimi križi s kredo zapisane svetih Treh kraljev začetnice. V vdolbini nasproti peči, v takoimenovani levi, kjer so svoje dni borove treske gorele in svetile pridnim predicam in poskočnim plesalkam, rokodelcem in molilcem, ondi je počivala košarica s šivanjem, črnilnik in druga drobnjava.

Po zajtrku sem hodil po okolici ali se pa hladil in bral v senci, ali se kopal in plaval v jezeru. Popoldne, po malici pa me je moj bratranec, dr. Janko Zalokar, brez usmiljenja tiral proti zdraviliški hiši h kroketu.

Na vrtu me je predstavil gospe Genovefi Ovnovi, ki je ondukaj taborila s svojimi tremi hčerami. Gospodičnam je bilo ime Fefi, Lavra in Hilda.

„Častita gospoda, prosim, oprostite me za nekaj minut, vrnem se skoro!“ se je opravičil in že je izginil in me prepustil moji usodi. Ovnove dame so sedele na dveh klopeh. Gospodične so si bile jako podobne. Vse tri so bile krepke, monumentalne device. Vse tri so imele okrogle, sladke in skrivnostno neumne obraze. Vse tri so bile oblečene v pisano gornještajersko nošo. Njih lasje so imeli bledorumeno barvo slabo pečenih žemelj. Marljivo so kvačkale ter me sramežljivo in vprašujoče pogledavale kakor tri debele uganke.

To deviško trojico je stražil mršav zmaj, stroga mati Genovefa. Gospa Ovnova menda ni bila nikdar ogledalo lepote. Njena suha, postna postava ni kazala prav nobenega ženskega čara. S svojimi

Fefi in

dolgimi koščenimi rokami bi mogla brez posebne težave objeti kar troje zetov obenem. Njene vodenosive oči so podčrtavali svinčenomodri kolobarji. Pletla je nogavico, ki je bila navidezno brez konca in kraja, kakor tista čudovita povest o steklem polžu in jari kači.

Nasmehnila se mi je kaj prijazno in na ta signal so se mi mahoma nasmehnile tudi vse tri deve zorne! Krožile so ustnice tako drobno, kakor bi hotele zažvižgati tercet. To se mi je zdelo tako smešno, da sem se moral nasmehniti tudi jaz. Muzalo se nas je potemtakem vseh pet.

„Gospod višji oficijal, izvolite sesti k nam, saj je še dovolj prostora!“ me je medeno vabila gospa Genovefa. „Fefrl, umakni se nekoliko!“ je ukazala najstarejši hčerki, sedeči poleg nje.

V božjem imenu sem se stisnil med zmaja in Fefrl in za to sem se moral še vljudno zahvaliti! O ti vražji doktor! Semkaj me že ne bo nikdar več!

„Gospod višji oficijal ste Nmec?“ me je vprašala gospa Genovefa čisto od blizu malone tik ušesa.

„Slovenec sem, milostiva, z respektom povedano. Es muß auch solche Käuze geben! je spoznal že stari Goethe, ko je pisal o Slovencih.“

„Kakor vidim, se radi šalite, gospod višji oficijal! Hm... Slovenci imajo — Fefrl, ljubo dete, glavnik ti pade iz las, popravi si ga! — hm, Slovenci imajo krasne narodne pesmi!“

Fefrl, tridesetletno dete, ki je čičalo poleg mene, je pokorno zardelo in si popravilo glavnik.

„Prav rada poslušam vaške fante in dekleta, ki pojo tako lepo!“ je dodala gospa laskavo.

„O jaz tudi!“ so se oglasile vse tri gracije točno, kakor zbor v starogrških tragedijah.

„Slovenci so jako nadarjen, muzikalen narod,“ je nadaljevala sloka gospa Genovefa. „Gospod višji oficijal gotovo tudi igrate na kakšen instrument?“

„Na orglice, milostiva!“

Gospa se je zasmejala in hčere so zopet krožile usta na trožvižg.

„Moja dekleta igrajo vsa tri na klavir,“ je oznanila mati z veselim ponosom, jaz pa sem si mislil: Ubogi klavir! Ubogi sosedeje! In kaj pa je pravzaprav meni mar, če znajo te stare punce

ropotati na klavirju ali na kontrabasu ali na cimbalah ali na velikem turškem bobnu?

Gospa Ovnova pa je veselo nadaljevala: „Vse tri svirajo klasične skladbe ali pa tudi kaj okroglega, kakor kdo želi, po notah ali brez not. Igrati znajo celo v temi ali pa z zavezanimi očmi!“

„Čestitam vam, milostiva! Potem vam prihranijo mnogo dragega petroleja vaše gospodične umetnice.“

„O vi šaljivec! Hilda, ljubica moja, drži se malo bolj pokoncu, saj si tako lepo vzrasla! Gospod Kalan, kateri skladatelj vam pa najbolj ugajajo?“

„Chopin, Beethoven in Schubert,“ sem odgovoril, dočim se je tako lepo vzrasla Hilda, najmlajša hči, zganila in vzravnala.

„Ah, Chopin, Chopin!“ je vzkliknila gospodična Fefi s pavjim glasom in vzdihnila, kakor bi jo dušilo preobilje nedopovednih občutkov. „Njegove skladbe so nebeške!“

„Nebeške!“ je odmevalo od Lavre kakor tudi od Hilde. V teh njihovih vzklikih se je ovajala vsa njih dušna topost in praznota.

„Chopin je klavirju duša!“ je deklamirala Fefi in debelo pogledala na streho Blejskega doma, kakor bi sedel slavni skladatelj tam gori na dimniku.

Mimo so švigali kolesarji in drdrale kočije pa druga kola. Avtomobilov ono dobo še ni bilo nobenih.

„Počastiti nas morate kmalu s svojim obiskom, gospod Kalan!“ je vabila gospa Ovnova. „Precej dober klavir smo najeli iz Ljubljane.“

Joj! — Priklonil sem se.

„O priliki bom tako prost, milostiva!“ sem odvrnil s trdnim sklepom, da me prav gotovo ne bo nikdar k Ovnovim.

Kritizirale so malone vsakega, ki je šel ali se peljal mimo nas. Čudil sem se, da poznajo toliko topličarjev; opazil sem kmalu, da se zanimajo bolj za napake nego za vrline svojega ljubega bližnjega.

Tedaj sem slišal glasni smeh veselega svetnika Zlatousta Ovna, ki je prihajal z gospodom Dragutinom Balenovičem in Jankom na vrt. Za njimi je stopal doktor Zvonimir Jurinac z gospodično Nado Balenovičevo in jako mlado, meni še neznano damo v preprosti beli obleki s temnordečim trakom okoli pasu in z belo čepico na rjavih lasih. Njena nenavadno dražestna postava je takoj obudila mojo pozornost.

„Gospod višji oficijal Igor Kalan — gospodična Olga Jarnikova!“ je predstavil doktor Zalokar.

Ko se je obrnila Jarnikova hčerka k meni in ko sem prvokrat pogledal v njene prekrasne temnosive oči v okviru dolgih črnih trepalnic, sem začutil neznano, čudno osuplost, potem pa radostno razburjenost.

„Jako me veseli, da mi je čast, videti hčerko svojega bivšega predstojnika,“ sem ji dejal, dočim so Ovnove dame pozdravljale drugo došlo gospodo z glasnimi vzkliki in hrupnim smehom. Gospa Genovefa je zavidno in srepro gledala na gospodično Olgo, prenavarno tekmovalko njenih hčera.

„Gospod Kalan, odkod pa poznate mojega papana?“ me je vprašala z mirnim nasmehom.

„V Trstu sem bojeval z njim v poštnem uradu marsikateri boj brez upa zmage.“

Radostno sem motril njene velike, modrosive oči, ki so gledale tako milo in zaeno tako očarujoče in zmagoslavno! Že dolgo nisem videl tako lepe mladenke. Nikdar ne bi bil mislil, da morejo biti sive oči tako izredno, tako tajinstveno krasne!

Opazil sem, da je gospa Ovnova šepetala s svojo Lavro in Lavrica je bila precej pri Olgi in ji jela z afektirano naglostjo pripovedovati, da je bila včeraj v Radovljici v graščinskem parku, ki ga imenujejo duhovite glave paradiž, češ, da sta tam Adam in Eva, akotudi le kamenita . . .

Olga jo je potrpežljivo poslušala. Obrnjena je bila napol k Lavri, napol k meni in jaz sem z velikim veseljem občudoval njeno ljubko temnopoltno lice in njen čisti profil.

Pridružil se je zdaj našemu igralnemu krogu vitek mlad pravnik z navihanim bledim obrazom, gospod Bogomil Jereb. Gospodična Hilda ga je goreče pogledala, ga takorekoč poljubljala z očmi; modra mati Genovefa pa niso bili tega kavalirja kar nič veseli, saj ni imel niti prvega državnega izpita in je bil tudi očitno premlad za prezrelo Hildo. Praktična mati Genovefa so se ogrevali le za realno politiko: star umirovljenec bi jim bil ljubši zet nego mladenič brez službe. Pogumnega jurista pa mrzli pogledi gospe mame niso prav nič motili. Meni nič, tebi nič, je že stal pri Hildi ter ji pripovedoval, da je ujel davi lepega lipana v Savi tam blizu mostu pod Skalami.

Medtem je dvoril doktor Jurinac gospodični Nadi, Fefrl pa je oblegala bogatega vdovca Balenovića. Gospod je vdano prenašal ognjevito ljubeznivost na moža dresirane device in ostal hladen kakor led v hotelski omari ter nepristransko delil damam bonbone.

Gospa Ovnova je z glavo mignila najmlajši hčeri in Hilda je oddrobnela po krocketne krogle in kladivca. Njen častitelj Bogomil jo je precej ubral za njo, zvest kakor senca. Oba sta izginila v bližnji hiši in mislil sem si: Zdajle se pa dvema dobro godi — poljubujeta se, da je kaj! Res sta se vrnila nekam rdeča, dasi jima ni bilo težko nositi. Doktor Jurinac jima je pomagal, ko sta zabijala železne loke in dva lesena količka v tla. Hilda je dvignila vrečo in vsak je potegnil iz nje svojo kroglo. Gospodična Olga je ujela rdečo, jaz pa rožnato.

„Skupaj sva, gospodična Jarnikova! Ali jih bova!“

Nasmehnila se mi je in v licih sta se pokazali dražestni jamici. Njena spodnja ustnica je bila nekoliko bujnejša od gorenje, ki se je v ponosnem loku prožila nad dolenjo.

Igralo nas je osem. Doktor Zalokar nas je zapustil; moral je k bolniku. Gospa Ovnova, njen mož in gospod Balenović niso sodelovali, ampak sedeli na klopi in gledali, kako podimo pisane lesene krogle z dolgimi lesenimi kladivi skozi železne loke in proti količkoma.

Ovnove gospodične so se pridno gostile z Balenovićevimi bonboni, čenčale in kričale: „Bravo, bravo, višnjeva! — Oh, slabo, zelena!“ Večkrat so se tudi prepirale, ali je zadela krogla kroglo ali ne, in se vнемale tako, kakor bi šlo za zlate gradove. Olga je govorila le malo.

Presneto pusta igra, ta angleški krocket, sem si mislil. Ali jaz bom navzlic temu še prihajal, že vidim . . . Pogledal sem zopet na Olgo. Bila je mirna, resna. Zdelo se mi je, da se zanima le za krogle. Krepko je držala njena mala roka kladivce. Kako spretno in lahno ga je znala sukati, kako izborno je znala krokirati, odbijati sovražno kroglo, da se je potočila daleč po pesku in po ledini!

Gospod svetnik Zlatoust Oven je bil kaj dobre volje. Pušil je izvrstno smotko gospoda Balenovića in dražil svojo preljubo Genofefo. Zdajci pa je povzel: „Poslušajte, dražestna in cenjena gospoda, poslušajte, kaj se mi je davi sanjalo! Juhu! Sanjalo se mi je, da se je izpremenilo Blejsko jezero v šampanjec, pa v pravi šampanjec, prosim!“

„Ali že zopet začenjaš?“ ga je zavrnila gospa in ga ožgala z jako nemilostivim pogledom.

„Ne bodi no taka, preljuba Genofefa! Niti v sanjah mi ne privoščiš dobre pijače in še tako poceni!“

„Ali res ne znaš nič pametnega govoriti? Si pa že zopet kje . . .“

„No, menim, da so bile moje sanje dovolj nedolžne! Zato se lepo pomiri pa glej me zopet prijazno, Genofefa mojega srca!“

Vsi smo se muzali, samo togotna Ovnovka ne. Tudi gospodu Ovnu se je dobro zdelo, kar je povedal.

„Vesel sem, zmeraj sem vesel, dasi sem zgrešil pravi poklic!“ je nadaljeval.

„Oho!“ se je oglasil gospod Balenovič. „Čujmo, čujmo!“

„Tako je, ljubezniva gospoda! Izobraziti bi se bil moral za opernega pevca. Ali žalibog nisem o pravem času spoznal, kakšen dragocen zaklad imam v goltancu!“

„To pa pač, to!“ je ironično priznavala jezna Genofefa. „O ti—!“

„Zdaj je pa že prepozno. V Ameriki bi mogel s svojim tenorjem zaslužiti en sam večer več, nego tukaj v desetih letih! Pa zdaj je že, kar je. Zbogom, bogastvo! No, navzlic temu sem vesel, kakor mlad som v jezeru!“

Ravno smo dovršili igro, ko je iz bližnjega zdraviliškega parka zadonela živahna koračnica. Vsi smo šli poslušat godbo.

Na vrtu in v drevoredu je bilo polno ljudi; večinoma pa niso poslušali, ampak glasno govorili in se smejali pod košatimi kostanji, kjer so že gledali bledozeleni plodovi izza temnozelenih listov. Mladi svet je koketiral in flirtal, starejši pa so opazovali, kako se predejo in tko niti ljubezni. Veseli dijaki so moško in z vidno blaženostjo pušili prepovedane cigarete in motrili kratkokrile deklice. Črнопolten Italijan je ponujal na vrstico privezan pester oblak rahlo šumečih balonov, tako lepo pisanih, kakor da je ukradel samo mavrico božjo z neba. Tudi kužki so se veselili svojega življenja, vljudno migali z repi ali pa kritično lajali nad tovariši.

Hodil sem z gospodično Olgo in Lavro.

„Gospodična Jarnikova, ali ste že dolgo na Bledu?“ sem vprašal, ker mi ni prišlo nič duhovitejšega na misel.

„Skoraj štirinajst dni, gospod Kalan! Ko je bilo šolsko leto v našem zavodu pri kraju, sva prišla s papanom takoj sem.“

„Kaj pa kaj dela gospod ravnatelj?“

Oči ji je odela komaj vidna meglica in preko obraza ji je šla rahla senca, preden je odgovorila: „Bere, piše. Z doma gre le malokdaj. Včasih se gresta z gospodom Balenovičem malo izprehajat.“

„Ali pojdete še v zavod, gospodična?“

„Nič več. Dovršila sem, hvala Bogu!“

Nad jezerom je plul ubegel rdeč balonček; veter ga je gnal proti Zaki. Nesrečen deček je obupno gledal za njim in oznanjal svojo bridko izgubo z otožnim samospévom.

„Morala bom domov,“ je rekla gospodična Olga.

„Dovolite, da vas spremim, gospodična!“ sem prosil in že sem se veselil, da bom nekaj časa sam z njo, pa je pristopila še Fefi in sladko ponudila: „Olgica, spremiva te tudi Lavra in jaz! V štirih bo zabavneje, kajne, gospod Kalan?“

Poslovali smo se od družbe. Fefi se je oklenila Olge, jaz pa sem moral z Lavro za njima. Lavra je govorila ves čas o nemškem romanu, jaz pa sem gledal Olgo, stopajočo pred nama. Kako lične so bile njene noge poleg mogočnih dolgih stopal Fefinih!

Prišli smo do vile, kjer je letoval gospod Jarnik.

„Prosim, gospodična Jarnikova, izročite gospodu ravnatelju moje najlepše pozdrave! V kratkem si dovolim, da ga posetim.“

Še enkrat sem jo pogledal v globoke, zagonetne oči. Podala mi je roko, malo, gorko, mehko roko, in rekla mirno: „Gotovo ga bo veselilo. Zbogom, gospod Kalan!“

Zdaj sem moral spremiti Ovnovi gospodični nazaj. Prav vesel sem bil, ko sem se ju odkrižal.

Zvečer sem sedel med neznanci v kolibi na gostilniškem vrtu ob jezeru. Bila je vedra, sanjava noč. Po jezeru so vozili še nekateri čolni. Kakor vrelo srebro je v mesečini lila voda od gladkih vesel. Čudno so trepetali zamolkli glasovi, petje in smeh nad tihimi vodami, posutimi z zvezdami. Zvečer in ponoči je jezero še lepše nego podnevi.

Pri vseh mizah je bilo polno glasnih gostov. Pod kostanjem je sedela družba Hrvatov, ki so živahno politizirali, kakor včeraj Čehi. Ondi je debatiral tudi doktor Jurinac.

Prišel je gospod Zlatoust Oven. Mene ni videl in je sedel k sosedni mizi k znancem. Ko je prihitela natararica, jo je ljubeznivo pogledal, pritisnil levico na srce, vrtal z desnim kazalcem po zraku in sprožil skrivnostno: „Gospodična, gotovo ste že zdavnaj opazili, ⁴²⁵da se zanimam za vas! Vaša krasna postava, vaš sladki pogled, vaša angelska lepota me je očarala! Prosim vas, nikar ne dvomite o resničnosti mojih vročih občutkov in prinesite mi kozarec hladnega piva!“

Natararica se je smejala in dejala: „Včeraj ste prav tako govorili Jerici tamle!“

Gospod Zlatoust pa se je odrezal: „To naju nikar ne oviraj, da bi z veselimi nadami zrla v veliko bodočnost!“

Tedaj sem slišal doktorja Jurinca pri hrvatskem omizju: „Narodne sile je treba koncentrirati! Narodni ponos moramo gojiti, širiti, dvigati, nikar pa da bi ga izpodkopavali, dušili, zatirali s kritičnimi frazami, z jalovimi negacijami in jokavim ugibanjem o prihodnosti!“

„Hrvat je rojen govornik, Slovenec pa rojen pevec in — pivec!“ je modroval gospod Zlatoust. „Vsakemu svoje! Jaz sem vesel dečko! O kako sem vesel! Vesel bodi človek, ako hoče dolgo in srečno živeti! Glejte, cenjeni poslušalci, prijatelji božji, to je vsa umetnost življenja, vsa! To je odgovor perečemu socijalnemu vprašanju!“

Zlatoustovo omizje se je grohotalo, on pa je nadaljeval bistro: „Žalosten človek ni nikdar zadovoljen. Ali je to res ali ne, blagorodni prijatelji? Menim, da je! Nezadovoljen človek pa tudi ni ni nikdar srečen! To je vsa modrost, vidite! Kratka, dobra in lahko umevna, ne?“

Skoraj tedaj pa je dejal doktor Jurinac pri hrvatski mizi: „Slava našemu genijalnemu biskupu Josipu Jurju Strossmayerju, slava njegovim kulturnim in političnim idejam!“

Gospod Zlatoust Oven, apostol židane volje, pa je jel potresati novce v svoji denarnici, plačal, segel po palici, se poslovil in odkoracal, da bi osrečil nocoj še druge poslušalce z dragocenimi biseri svoje vesele modrosti.

Jezero je sevalo v luninem svitu kakor kovano srebro. V obrežni vodi so slikale razsvetljene vile, verande in gostilnice dolge svetle lise med obkrajne sence. Tiho, uspavajoče je pljuskalo jezero ob hladnico in breg. Polagoma je umolknil tudi ta rahli šum.

Še dolgo sem sedel ob onemelem jezeru in mislil na Olgo. In nekaj mi je dejalo v srcu: Njenih zagonetnih, očarljivih oči ne boš in ne boš mogel pozabiti svoje žive dni, akotudi ne bi videl lepe Olge nikdar več!

(Dalje prihodnjič.)

O smrtni kazni.

Iz Dostojevskega romana „Idijot“. — Poslovenil dr. Vladimir Borštnik.

V Franciji, v mestu Lionu sem videl smrtno kazen . . .
 Polože zločinca na ploč, na katerega pade širok nož po stroju, giljolina se imenuje, težko, silno . . . Glava odskoči, predno utegneš migniti z očmi . . . Zločinec vam je bil človek pameten, neustrašen, močan, že v letih, Legraux po imenu. In rečem vam, verjemite ali ne, da je jokal in bil blede ko smrt, ko je stopal na morišče. Ali je to mogoče? Ali ni to grozno? No, kdo joka od strahu? Nisem mislil, da more človek, ki ni več otrok, ki ni nikdar jokal, ki mu je že 45 let, jokati od strahu. Kaj se godi tedaj z dušo? V kakšnih krčih se mora viti! Porog nad dušo je to, nič drugega! Rečeno je: Ne ubijaj! Ker pa je vse ubil, ali sledi iz tega, da je treba ubiti njega? Ne, to bi ne smelo biti. Že pred mesecem dni sem to videl, a še vedno mi je pred očmi in petkrat se mi je že sanjalo.

Vsi mislijo, da ni dosti bolečin, ko odskoči glava, in zato so si izmislili tudi ta stroj — giljotino. Toda meni je takoj tedaj prišla v glavo misel: kaj pa, če je to še hujše? Vzemimo na pr. mučenje: tu so bolečine in rane, telesna muka in vse to odriva duševne bolečine in rane, da trpi človek samo vsled ran muke, dokler ne umre. Glavna, največja bolečina pa ni v ranah, ampak v tem, da za gotovo veš, da čez uro, potem čez deset minut, nato čez pol minute, potem zdaj pa zdaj, takoj — zleti duša iz telesa, in da ne boš več človek, in da je to gotovo. V tej gotovosti tiči vsa muka. Ko položiš glavo pod nož in slišiš, kako zdrkne nad glavo, ta četrta sekunda mora biti najstrašnejša. Vedite, da si tega nisem izmislil jaz sam, da govore tako tudi drugi. Tako sem o tem prepričan, da povem kar naravnost svoje mnenje: Usmrtiti radi umora je nesorazmerno hujša kazen, kot je umor sam na sebi. Umor vsled obsojbe je nesorazmerno strašnejši od roparskega umora. Oni, ki ga ubijejo razbojnik, ko ga napadejo ponoči, v gozdu ali na kak drug način, ima gotovo še do zadnjega hipa trohico nade, da se reši. Zgodil se je slučaj, da ima že grlo prerezano, pa še vedno upa, ali beži ali pa prosi milosti. Tu pa je odvzeta definitivno vsaka taka poslednja nada, s katero umreti je desetkrat lažje. Obsojba je tu in v zavesti, da nikakor ne uideš, leži vsa ta strašna

muka, in hujše muke nego je ta, je ni na svetu. Pripeljite in postavite vojaka v bitki prav pred top in streljajte nanj, vendar bo še vedno upal, toda prečitajte ravno temu vojaku smrtno obsodbo, ki se izvrši brez odloga, tedaj vam zblazni ali pa zajoka. Kdo more reči, da more človeška narava prenesti kaj takega brez blaznosti? Zakaj ta brezobrazni, nepotrebni in ničevi porog? Mogoče je kje tak človek, kateremu so prečitali smrtno obsodbo, da poskusijo, ali se bo mučil, in rekli potem: „Idi, pomiloščen si“. Ta človek bi vedel povedati. O tej muki in grozi je govoril tudi Krist. Ne, s človekom se ne sme tako ravnati!

Ravno tisti trenutek, ko se je popel po stopnicah in ravnokar stopil na oder, se je ozrl na mojo stran. Pogledal sem ga v obličje in vse razumel . . . Živel je v ječi in čakal kazni šele čez teden dni; računal je na običajno formalistiko, da mora akt iti še nekam in da ga vrnejo šele čez teden. Pri tej zadevi pa je bilo nekako slučajno vse okrajšano. Ob petih zjutraj je spal. Bilo je to koncem oktobra; ob petih je še mraz in mrak. Vstopi ječar, tiho, s stražo in ga previdno potegne za ramo. Oni se nekoliko dvigne, opre se na lakte, vidi svetlobo, „kaj je?“ — „Ob desetih usmrčenje!“ Še napol v snu ne verjame, začne se prepirati, da mora priti akt šele čez teden dni nazaj, ko pa se docela prebudi, preneha s preprirom in utihne, — tako so pripovedovali, — potem pa reče: „Težko je tako nenadoma . . .“ in zopet utihne. In nič več ni hotel govoriti. Tri — štiri ure se porabijo za navadne stvari: za duhovnika, za zajtrk, ki obstoji iz vina, kave in govodine (Ali ni to kot porog? Kako je to kruto, če pomisliš! Sicer pa delajo to ti preprosti ljudje iz čistega srca in so prepričani, da je to človekoljubje.), potem za toaleta (veste, kaj je toaleta zločinčeva?), naposled ga peljejo po mestu na morišče . . . Mislim, da se jim pri tem zdi, da jim ostaja še brezkončno mnogo življenja, dokler se peljejo. Dozdeva se mi, da je po cesti gotovo mislil: „Še dosti, še tri ulice življenja mi preostaja; skozi tole se popeljem, tistale mi še ostane, potem še tista, kjer je na desni pek . . . kje je še pek!“ Okoli ljudstvo, krik, hrup, desetisoč obrazov, desetisoč oči, — vse to je treba prenesti in, kar je glavno, še misel: Evo jih desetisoč, nobenega ne bodo usmrtili, mene pa bodo! No, vse to je samo začasno. Na morišče vodijo stopnice. Tu pred temi stopnicami pa je nenadoma zajokal, dasi je bil silen in moški človek, velik hudodelec, pravijo, da je bil. Ž njim je bil ves čas, ne da bi se odstranil, duhovnik, na vozu se je peljal ž njim in venomer govoril. Težko, da je oni kaj slišal; začne

poslušati, pri tretji besedi že več ne razume. Gotovo je bilo tako. Naposled se začne vspenjati po stopnicah. Ker imajo zločinci pri tem noge zvezane, stopajo z drobnimi koraki. Duhovnik, gotovo pameten človek, je nehal govoriti in mu je dajal le križ poljubovati. Pred stopnicami je bil zelo bled, ko pa se je povzpел in stopil na oder, je postal mahoma bel kot papir, čisto kot bel pisemski papir. Gotovo so mu slabele in slabele in drevene noge, gotovo ga je dušilo, kakor da ga kaj davi v grlu, kar napravlja nekak osladen vtis. Ali ste občutili to kedaj v grozi ali v zelo strašnih hipih, ko vam razum sicer ostane, a nima že nobene moči več? Menim, da v neizbežni pogubi, ko se ruši hiša nad glavo, da človek tedaj silno zaželi sesti, zamižati in čakati, naj se zgodi, kar se hoče! ... Evo, take trenutke, ko ga je začela prevzemati ta slabost, mu je približal duhovnik s hitro kretnjo in molče križ prav do ustnic, tak majhen, srebrn, latinski križ, pritiskal mu ga na čelo, neprenehoma. In kakor hitro se je dotaknil križ ustnic, je obsojenec odprl oči, se oživil zopet za nekoliko minut in dvignil noge. Poljubljal je križ pohlepno, ga hitel poljubljati, kakor da hiti, da ne pozabi vzeti česa s seboj za popotnico, za vsak slučaj, jedva pa je občutil v tej minuti kako religijozno čustvo. In tako je bilo čisto do ploha ... Čudno, da tako malokateri pade te poslednje sekunde v omedlevico, nasprotno: glava silno intenzivno živi in deluje, najbrž silno, silno kot stroj v teku; predstavljam si, da misli kar kipe, vse pretrgaue in morebiti kake smešne, docela postranske misli: lej, tale gleda — bradavico ima na čelu, rablju pa je en gumb zarjavel ... , a med tem vse ve in vse pomni, nekaj je, česar ni mogoče pozabiti in pasti v omedlevico, in vse hodi in se vrti okoli tega, tega nečesa. In če pomislimo, da je to čisto do poslednje četrti sekunde, ko leži glava že na pluhu in čaka in ... ve in naenkrat zasliši nad seboj, kako zdrzne železo! To gotovo sliši! Jaz bi, ako bi ležal, jaz bi nalašč poslušal ni slišal! Mogoče je to samo desetina trenutka, toda moraš slišati! In pomislite, da sedaj še trdijo, da glava, ko odleti, še trenutek morebiti ve, da je odletela, — kakšna misel! Kaj pa če kar pet sekund? ...

Toda naj vam rajši povem o drugem človeku, ki sem ga srečal preteklo leto. Zgodilo se mu je nekaj čudnega — tembolj čudnega zato, ker se kaj takega pripeti zelo redko. Ta človek je bil nekoč pripeljan z drugimi vred na morišče in prečitana mu je bila obsodba, da bo ustreljen zaradi političnega zločina. Čez dvajset minut je bilo prečitano tudi pomiloščenje in določena drugačna

kazen. Vendar je preživel med tema dvema obsodbama kakih dvajset minut ali vsaj četrte ure pod nedvomnim vtisom, da čez nekoliko minut naenkrat umre . . . Dvajset korakov od morišča, okoli katerega so stali vojaki in ljudstvo, so bili zabiti v zemljo trije koli, ker je bilo nekoliko obsojencev. Prve tri so odpeljali h kolom, jih privezali, jim nadeli mrtvaško obleko (dolge bele halje), na oči pa so jim potegnili bele klobuke, da bi ne videli pušek; potem se je postavilo nasproti vsakemu kolu nekoliko vojakov. Moj znanec je bil osmi, torej bi moral iti h kolom tretjikat. Duhovnik je naredil nad vsemi znamenje križa. Živeti jim je bilo še kakih pet minut, nič več. Pravil je, da se mu je zdelo teh pet minut kot brezkončen rok, kot ogromno bogastvo, da v teh petih minutah preživi toliko življenja, da sploh sedaj ni treba misliti o zadnjem trenutku. Naredil je celó različne ukrepe: preštel je čas. Za slovo s tovariši je odločil dve minuti, potem še dve, da se še zadnjič poglobi vase, in potem, da bi zadnjikat pogledal okoli sebe. Prav dobro je pomnil, da je naredil ravno tri ukrepe in da je ravno tako računal. Moral je zapustiti zemljo v dobi dvajsetih let, zdrav in močan. Spominjal se je, da je pri slovesu s tovariši zastavil popolnoma nevažno prašanje in se tudi silno zanimal za odgovor. Za tem, ko se je poslovil s tovariši, sta napočili oni dve minuti, ki jih je odštel, da bi se poglobil vase. Vedel je že prej, kaj bo razmišljal. Zaželel si je predstaviti si kolikor mogoče hitro in živo, kako je vendar to: sedaj eksistira in živi, čez dve minuti pa bo že nič, nekdo ali nekaj, torej kdo? Kje? Vsemu temu je mislil priti do dna v teh dveh minutah! V bližini je bila cerkev in vrhnji del s pozlačeno streho je blestel v žarkem solncu. Spominjal se je, da je silno srepro zrl na to streho in žarke, ki so se sipali od nje. Ni se mogel odtrgati od žarkov. Zdelo se mu je, da so ti žarki njegova nova narava, da se čez tri minute zlije kako ž njimi . . . Neizvestnost in odpor pred tem novim, ki takoj nastopi, sta bila strašna. Pravi pa, da ni bilo v tem času zanj nič težjega od neprestane misli: kaj, ko bi ne umrl! Kaj, ako bi se vrnilo življenje, — kaka brezkončnost! In vse to bi bilo moje! Predelal bi tedaj vsak trenotek v cel vek, ničesar bi ne zgubil, vsako minuto bi preštel natančno, niti ene ne bi porabil zastonj! Pravil je, da se mu je naposled ta misel spremenila v tako zlobo, da si je že želel, da bi ga čimpreje ustrelili . . .

Ježica, žal, ni najbolj

Oton Župančič:

Uspavanka.

Prišlo je pismo iz daljne dežele,
iz daljne dežele, iz tujega kraja,
iz tujega kraja, od zamorskega kralja,
belo pismo, črn pečat.

Kakšno je dano v tem pismu povelje?
Kakšno povelje, kakšni ukazi?
Kaj-li nam hoče, kaj-li veleva?
Pojdimo, pojdimo pisma brát!

„To je povelje zamorskega kralja:
vi neugnani vsi Cicibani
morate biti hitro zaspani,
kakor bi trênil, morate spát!“

Janko Samec:

Dvoje misli.

Ti, ki vprašuješ se: „Čemu živim?“
in duša bi odgovora hotela
iz knjig razuma: „Vse je dim!“
zapiše v zrak ti jasno kup pepela.

Ti, ki vprašuješ se: „Zakaj je smrt?“
in od strahu ti je srce nesrečno ...
Enkrat skoz okno sklôni se na vrt,
da čuješ glasno pesem: „Vse je večno“ ...

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

(Dalje.)

„Zvon“, „Slovan“ in „Dom in Svet“ so klicali, a nihče se ni odzval. „Vedin“ krog je začel skupljati delavce in poizkusil s pričetkom organizacije znanosti v obliki magacina. V isti smeri je bila mišljena „Socijalna Matica“, — delo je zatrla zunanja sila v kali in danes imamo samo nado, da nam ostanejo naše knjižne organizacije po vojni nove, brez dosedanjih napak. Ustanovitev vseučilišča, ustvaritev vseh pogojev zanj, to ostane naša kulturna misel, ki je ne pokoplje niti sedanji svetovni prevrat. Toda ko gledamo to vse, kar imamo in česar nimamo, nam postane jasno, da ne velja tu nikak fiat lux, da ne moremo pričakovati nikakega slovstvenega Mojzesa, ki bi udaril ob skalo in napojil ves narod z novim vrelcem. Slovstvo bo raslo, če se vzbude talenti, — ne dvomim, da jih imamo, — in vzemo delo vstvarjanja iz rok nam diletantom in statistom. Morda nam prinese doba po vojni tudi nov razvoj, — vse je tu odvisno od zunanjih prilik, ki ne leže v slovstvu. Temu pa preostaja iz dobe pred vojno še druga dragocena dedščina: S svojim slovstvom moramo izmeriti življenje naših ljudi, kmeta ali študenta ali trgovca ali kogarkoli od Mure in Zile do Neretve, in če že gledamo na življenje skozi kavarniška okna, nam ni treba sedeti samo v „Evropi“, sédimo tudi v Ilico ali pod milim nebom v Splitu, odkoder vidimo Jadran. Misel slovensko-hrvatskega jedinstva, ne bratstva, je poklicana, da postane nositeljica naše bodoče kulturne borbe za obstanek . . . Vsekakor pa mora slovstveno pasti kulturna meja, ki se dviga med Sotlo in Kolpo in Kvarnerom nevidna, toda tako občutna, in način, kako podremo ali vsaj predremo to kulturno mejo, je organizacija našega knjižnega trga. Kakor je v slovstvenem proizvodstvu inicijativa pri pisateljih in združenje še le sad takšne inicijative, tako je v organizaciji knjižnega trga inicijativa pri naših knjigarjih in založnikih. Primerimo najprej, koliko višje stoji hrvatsko knjigarstvo nad našim, potem vidimo, česa je pri nas najbolj treba. Sicer moramo priznati, da se je knjigarstvo pri nas tudi že razvilo, toda preko pričetkov je samo v Ljubljani in četudi smo že za mnogo, mnogo na boljšem, še vse to le izdaleka ne zadostuje, če primerjamo to, kar je, s tem, kar bi

moralo biti. Organizatorni duh in praktike nemškega knjigarja (iz „rajha“) nam morajo biti vzgled. Če govoriš osebno s tem ali drugim naših knjigarjev, slišiš seveda tudi druge pritožbe, ki gredo na rovaš občinstva. Toda to je circulus. Kakor vsi drugi slovenski trgovci, tako se morajo zavedati tudi knjigarji, da ne ležita povzdig in nacijonaliziranje trgovine pri masi konsumenta, nego v inicijativi trgovca samega. Pričakovanje, da kupi konsument edino le iz narodne zavednosti pri rojaku, — torej pričakovanje bojkota — se ni obneslo, ker se tudi ne more. Isto velja za knjigarja. Le kdor prične trgovati fundirano in reelno in ki ravno tako razume knjigarstvo in pozna s knjigami združene kulturne naloge naroda, — tako, kakor pozna dober manufakturist svojo stroko in odjemalce, modo in tvornice blaga — bo prodal svoje knjige in si pridobil velik krog odjemalcev, torej ljudi, ki pridejo k njemu po slovenske, hrvatske in druge knjige. Res, da ne gre govoriti o Prešernovih poezijah kakor o platnu. Toda ne prikrivajmo si dejstva, da je tudi slovstvo trgovsko organizirano ali bi vsaj moralo biti, če ga hočemo priobčiti široki masi. Največji veleum, ki piše najboljše drame, občuti najslajšo liriko, stresa s svojimi verzi ves svet in vzbuja s svojimi romani narodovo vest, — tudi ta veleum potrebuje manadžerja, ki spravi njegove spise med ljudi, v pisarnice, knjižnice, v roke kmečkemu dekletu, študentu, učitelju, uradniku, da bo delo prečital in se navdušil ob njem. Trgovec mora biti spreten, mora poznati pisatelje in odjemalce, njih velik del osebno, mora sam poznati slovstvo, priporočati izbero, ponuditi novosti, obesiti vsako novo številko baš izišle revije na vidno mesto, prirediti izložbo tako, da vidi mimoidoči vsak teden druge zbirke in knjige, danes slovenske in hrvatske revije, jutri Jurčiča in Šenoo, drugič zopet nekaj letnikov raznih Matic, potem obojne politične in sociološke pisatelje z obeh strani Kolpe; končno Štreklja pa hrvatske narodne pesmi, in tako dalje. Prvi poizkus nam pokaže, da imamo že veliko, zelo raznovrstno in tudi prav dobro slovensko-hrvatsko slovstvo, da pa sami ne vemo zanj ali vsaj za velik njegov del. Kolikrat stojim na ulici majhnega spodnještajerskega mesteca in opazujem včasih cele čete kmečkih žensk, ki stoje pred izložbenim oknom slovenske knjigarne in ki prično pri barvanih papirjih, si ogledajo sliko cesarja Karla v živobarvni uniformi in se lotijo potem čitanja naslovov slovenskih knjig; tudi stopi včasih katera v trgovino, povpraša za knjigo, jo celo kupi. Takšno opazovanje je sila poučno. Četudi ne opazim nikdar dame iz boljših krogov, pač pa jo večkrat vidim

smukniti v „Leihbibliothek“, in dasi opazujem tudi seljake, ki sami povprašujejo za „Štajercem“, nam takšno opazovanje vendar kaže bolj od vsakega navdušenega ali črnoglednega članka, da je naš narod že zelo izobražen vkljub ominoznim 90 % kmečkega prebivalstva, in nam tudi živo predoča uspeh primerne izložbene razporedbe in reklamnih sredstev še posebno pri blagu, kakor so knjige. Tem uspešnejša so takšna sredstva pri izobraženstvu, ki je sprejemljivo za takšno reklamo. Visok konto naše inteligence pri nemškem knjigarju prej dokazuje to trditev, nego da bi jo ovrigel. Novost? Ali je lepo? O čem piše? in dama, ki je doslej prebirala samo Engelhorna, poseže tudi po našem čtivu. Mislim, da je naše slovstvo vendar več vredno od vseh Ullsteinovih in drugih „proizvodov za maso“ oziroma, da si jih še vedno lahko kupuješ, če si storil svojo dolžnost napram domačemu dobremu slovstvu, če že ne moreš živeti brez „svetovnega“ . . . recimo — blaga.

Ljubljana je za enkrat preskrbljena s knjigarnami. Da ni pred vojno v Trstu in Gorici bilo naše knjigarstvo na boljšem, je krivda tudi dotičnih knjigarjev samih. Trst se sedaj še le baje izboljšuje, v Celju je napredek zelo lep in velik, Maribor pa čaka, da ga podjeten mlad mož osreči s slovensko knjigarno. — Evo, — druga stran solidnega slovstva, trgovsko-politična v smislu podrobnega dela. Ta stran ni najzadnja. Uspeh knjigarne je odvisen od osebne inteligence njenega lastnika.

Pri delu za knjižno zajednico se zavemo dveh institucij, ki so pravzaprav ob sebi umevne, ki jih pa doslej še nimamo in o katerih doslej niti pisali nismo. Njihovo nedostajanje je krivo, da ne poznamo hrvatskega, da ne poznajo slovenskega slovstva. Njihovo nedostajanje bo z absolutno gotovostjo preprečilo knjižno in kulturno zajednico, tudi če bi bil zadnji organist pri gorski fari prešinjen zajedniškega prepričanja. Kakor je nedostatek knjigarne v Mariboru in — do pred nekaj leti v Celju in Trstu — povzročil, da se tamošnje razumništvo še danes ne briga mnogo za slovstvo, za knjigo ali revijo, če ni bilo zanjo posebne agitacije, ali da je n. pr. Trst bolj pristopen govoru in novini ter apatičen za knjigo in revijo, tako je nedostajanje komisijonarja ali glavne založbe povzročilo, da velik del slovenskega razumništva doslej sploh še ni videl hrvatske knjige, novine, muzikalije, da torej ne pozna hrvatskega kulturnega življenja; da ne poznamo niti „Matica Hrvatske“, niti D H K (kdo ve, da pomenijo te začetnice „Društvo hrvatskih književnika“?), ne društva lečnikov in njihove publikacije,

ne Savremenika, še manj pa dalmatinskih ali celo slavonskih, bosanskih ali hercegovskih pisateljev, ali novin ali smoter. Mislim, da bi marsikdo izmed nas prav rad čital Vojnovičev „Dubrovnik“, že zato, ker ga hvali Hermann Bahr, ki ga poznamo bolje, nego Matoša ali Polića-Kamova ali kogarkoli iz zagrebškega ali dubrovskega kola. Četvero komisijonarjev rabimo, nič več, pa tudi nič manj; enega za celokupno hrvatsko slovstvo v Ljubljani, po enega za slovensko slovstvo v Zagrebu, Splitu in Sarajevu, vsi drugi knjigarji bi morali kriti svoja naročila pri njih. Pozneje bi mogel (ali moral?) i tržaški knjigar imeti založbo obeh zajedniških slovstev za svoje mesto. Druga conditio, sine qua ostanemo vedno malenkostni, je velik katalog, ali bolje: Katalog slovenskih publikacij, ki ga izdado vsi slovenski knjigarji skupno, — ta ideja je že sprožena v njihovem krogu, — in drugi katalog hrvatskih publikacij, ki ga izdado vsi hrv. knjigarji skupaj, oba pa morata biti vezana v eden volumen, tiskana v primerno visoki nakladi, da ga dobi vsak interesent v roke za primerno ceno in razvidi iz njega stanje sodobnega zajedniškega slovstva, pa tudi njega raznih znanstvenih panog. S tema institucijama dobimo še le v roke sredstvo, da izvemo drug o drugem več nego doslej, da se navadimo na zajedniško obravnavanje obeh slovstev in da si poiščemo v enem katalogu, čegar ne najdemo v drugem. Marsikdaj bi si potem prihranili pot čez Lipsko in Dunaj. Seveda je solidnost pogoj za takšno ujedinjenje slovstva s trgovčevega, ne s pisateljevega stališča. Toda — to je pogoj našega slovstva, našega življenja sploh. Maribor danes še nima slovenske knjigarne. Bolje, da je ne dobi še dvajset let, nego da nam ondotni trg pokvari mož, ki knjigotrštva ne razume. S tem ne uničuje le sebe samega, ampak tudi — in to nam daje pravico, da se brigamo zanj, — naše slovstvo, njegov trg. In organizacijo.

Ugodna posledica takšne organizacije je zvišan konsum, t. j. pomnoženo kupovanje knjig in morda tudi povečana produkcija, tudi rast slovstva v zajednici. Ne more nam biti vseeno, ali kupujejo naše knjige in smotre tudi v Zagrebu, Sarajevu, Osjeku, Splitu in Zadru, ali samo v naših ozkih mejah. Dokaz a contrario: Celjski gimnazijci se pred 12, 15 leti nismo zanimali za slovensko slovstvo, da, 1904 nismo niti v sedmi in osmi vedeli za Župančičevo „Čez plan“, samo za Cankarja smo vedeli in ga kultivirali. Nemški naši sošolci so pa natančno poznali ne le „Hannele“ in Sudermannove spise, ki so bili baš v modi, ter Wildea, marveč vsako nemško slovstveno novost. Zakaj? Videli so jo v izložbi

obeh nemških knjigaren, mi pa svojih novosti nikjer. Saj je takrat še le šlo za kasnejše iztežka priborjeno koncesijo in se slovensko Celje še le sedaj polagoma navaja na svojo knjigarno. Podjetje je k sreči v dobrih rokah in se uspehi že kažejo v kljub vojni dobi. Nazadnje: Na slovstvo ne smemo gledati kakor estet, nego s stališča bralca v Žalcu, Kanalu, Metliki, Brežicah ali Cerknici. Tam so učitelji, sodniki, poštarice, tam čitalnice, tam študentje poleti, in zanje utegne postati katalog slovensko-hrvatske knjižne zajednice mentor in neločljiv spremljevalec, založnikova knjižna znamenja dragoceni kašipoti na marsikterem razpotju. Morda bo potem tudi druga doba za „Vedo“, „Zvon“ ali „Slovana“, za naše pisatelje in not least politike, morda postanejo naše knjigarne kulturna žarišča ne le za svoje mesto, marveč tudi obširno okolico, in morda se kedaj iznova približamo misli na slovensko-hrvatsko Reclamovko, ki bi štela 1000, ali celo 2000 zvezkov po 30, 50 ali 60 vinarjev.

Da se po vojni ne bomo zanimali za vse to? Morda ne, morda pa tudi bolj, nego kdaj doslej. Kdor počaka, pričaka.

Še le z ustvaritvijo slovensko-hrvatske knjižne zajednice in razširitvijo svojega knjižnega trga stopimo na prvi klin do velikega slovstva in do pričetka boljše znanstvene organizacije. A contrario so nam Italijani najboljša primera, pozitivna primera dobre organizacije pa zopet Nemci in še le za njimi drugi narodi. Kropotkin pravi nekje v svojih Spominih, da je opazil, da imajo Italijani izvrstno znanstveno slovstvo in da so izvršili že mnog znanstven eksperiment, dali mnogotero probudo, da se pa mednarodna znanost ni brigala zanje, dokler se niso ponovili njihovi eksperimenti ali raziskovanja v Nemčiji. Na to opozarja Kropotkin svoje rojake. Med vojno se je ententa lotila tudi te stroke in se izrekla, da treba „porušiti nemški znanstveni monopol“. To ni nič drugega, nego priznanje svoje dosedanje organizacijske nezmožnosti. Mi nimamo razloga brigati se zanje, naša naloga je učiti se vsega, kar je dobro in koristno ne glede na to, čegavo je. Zato moramo jemati tudi pri Italijanih, kar najdemo dobrega ali porabnega pri njih. Komu je znan pri nas ekonom Achille Loria, ali filozof Benedetto Croce? Imena Beccaria, Garofano, Lombroso ali Roberto Michels so nam znana kvečjemu preko Nemčije, Boccaccia poznamo le po lascivnem prevodu Sacher-Masocha, založbe Grimm v Pešti. In tako dalje.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Franc Derganc:

Henri Bergson.

Filozof moderne Francije.

Prvo poglavje.

(Dalje.)

Četrto vprašanje: Kaj pridela duh v spoznavnem delu? Ali samo slike in komplekse slik, ali samo pojme in stavke? Ali se izraža resnica v slikah ali v stavkih? Kaj pomenijo besede, kaj znači govor (jezik) v spoznavanju resnice?

Tako nam rodi vsak dan nove probleme, naš pogled je ošinih subjektivno samo nekatere, morda niti ne važnejših! S časom rase delo in naloga eksperimentalne psihologije. Čas se vali kakor orjaški sneženi plaz v dolino večnosti, kar mu pride na pot, pobere in potegne s seboj; sneg in led, kamen in drevo, žival in človeka, vse združi v svoje neskončno rastoče telo, nesoče v bodočnost vso preteklost in sedanost. Ali druga prispodoba: čas hiti v brezbrežnost večnosti kakor orjaški aeroplan skozi neskončnost vsemirja, na njem sedi bistri opazovalec človeški duh s fotografskim aparatom spomina, vsako opaženo stvar okolice vestno ovekoveči na svojem filmu. Čas beži v bodočnost, obložen s slikami preteklosti in sedanosti, neprestano in ritmično se odvija in sprejema slike neskončno dolgi film spomina.

Eksperimentalna psihologija je celo izračunala trajo, čas reakcije spominovega ritma, na pr. za vid (0·15—0·224 sekund), za sluh (0·136—0·167 sek.), a tudi trajo odmora, potrebnega mej dvema ritmoma, da se slike na filmu ne krijejo, na pr. za vid (0·044—0·047 sek.), za sluh (0·002—0·0075 sek.). Duh motri stvari, duh motri in primerja slike na filmu spomina, ter vidi, da ima prav za prav vsaka stvar svoj posebni film ali progo na velikem skupnem filmu. Nekdo je videl n. pr. v svojem življenju vsega skupaj v različnih časih 10.000 različnih rož, vsaka ima svojo sliko na bežečem filmu spomina, tako da tvorijo vse slike rož zaporedno, komaj pregledno vrsto slik na posebni progi filma. Ali ni ta dolgi film vseh rožnih slik to, kar imenujemo z drugim imenom „pojem“? Duh ne vidi samo slik ritmičnega trenutka, duh vidi in opazuje tudi zaporedne,

nešteviline slike časa in časovne traje, v tem ogledovanju neskončnega filma opaža slike, ki se redno, stalno, pravilno ponavljajo in obujajo zato njegovo posebno pozornost, tako skupino, vrsto redno se ponavljajočih slik tudi imenujemo s skupno besedo „pojem“. Od tega nazornega, primarnega pojma (film, oziroma ponavljana slika na filmu) imamo razlikovati sekundarni pojem v obliki zvočnega simbola (besede), ki ga prenaša tradicija potom jezika in knjig od roda do roda in s katerega pomočjo se uči mladi človek brez lastnih, razvitih filmov spomina spoznavati svet.

Poleg antinomij in delavne formule nam podaja genetika (znanost o nastoju in razvoju stvari) tretji kompas na razburkanem morju filozofije. Bijologija nam je odkrila skrivnost genetike, da se vrši nastoj živali po ovinkih, fazah in metamorfozah (embrijonalni razvoj, metulj, dvoživka). Zanimiva perspektiva se nam odpre, če si predstavimo celokupno človeštvo kot en sam organizem, skupine narodov za organe in ljudi za celice organov. Organizem človeštva rase iz sive prošlosti kakor ogromno telo v daljno bodočnost, metamorfoze tega razvoja tvorijo nepretrgano verigo kulturnih faz, pester film historičnega spomina. To je časočutnost pozornosti, ki vidi v času realen, mogočen činitelj vsega nastoja.

Kako je nastajala in se spreminjala človeška misel od prvih kulturnih početkov do danes? Na podlagi katerih sredstev so se razvijali do danes človeški pojmi in aksijomi? Po kakih metodah se je vršil znanstveni obrat didaktike in hevrstike v raznih dobah, pri raznih narodih? Človeško spoznanje se je razvilo iz šibkega in nežnega stebelca v obsežno, vejnato, orjaško deblo, rastoče v bodočnost z vedno večjo brzino. Primerjajmo samo števila znanstvenih odkritij v posameznih zgodovinskih vekih po sledeči statistiki: Pr. Kr.: 6. vek 6, 5. vek 2, 4. vek 12, 3. vek 5, 2. vek 4, 1. vek 1 odkritje; po Kr.: 1. vek 3, 2. vek 1, 3. vek 1, 4. vek 0, 5. vek 0, 6. vek 0, 7. vek 0, 8. vek 1, 9. vek 1, 10. vek 0, 11. vek 1, 12. vek 2, 13. vek 4, 14. vek 2, 15. vek 2, 16. vek 25, 17. vek 58, 18. vek 98, 19. vek 289 odkritij.

Torej samo en primer: od 4.—7. veka po Kr. se ni obogatila znanost ni za eno odkritje, a pretekli 19. vek sam je rodil 289 novih znanstvenih spoznanj. Enako instruktivna je statistika znanstvenih aparatov in instrumentov, ki so pomnožili in razširili območje človeških čutil. Spoznavajoči človek namreč ni omejen na prirojeno število čutil, z napredkom si umetno ustvarja nova čutila (kompas, barometer, elektrometer) in razširja spoznavnost prirojenih čutil

(daljnogled, drobnogled). Tako so tudi človeška čutila nastojne, rastoče količine, a niti slutiti ne moremo, kake nove vire in sredstva spoznavanja nam odkrije bogata bodočnost. Ker obstaja resnica objektivno in brez ozira na človeka, je odvisen ves spoznavni napredek samo od novih aparatov in metod. Znanost je torej prav za prav le — metodizem, veda o hevristikih, odkrivanju in vporabi novih metod.

Ker spoznavno delo še ni dovršeno in se nahaja v prvi fazi razvoja, nam znanost danes še ne more podati definitivnega filozofskega sistema, definitivnega nazora o svetu in življenju. To je stališče futurizma.

Še drugo važno dejstvo nam razodeva genetika, kakor smo že opazili v predgovoru: zgodovina vsake znanstvene stroke dokazuje, da znanost nikjer ni pridelek ene same ženjalne osebe, da sodelujejo pri enem in istem spoznanju različne osebe različnih časov in narodov. To je stališče kolaborizma.

Dalje nas opozarja individualna genetika, razvoj spoznavnosti v posameznem človeku, da moramo strogo ločiti dva vira vse svoje vede. Mladi človek in ljudstvo ne pridobi spoznanja s samostojnim delom, ampak že v gotovi obliki od vzgojitelja in voditelja. Ta vir in način spoznavanja je alurgija. Z lastnim, samostojnim in svobodnim delom si ustvari spoznanje zreli mož, ki je posvetil svoje življenje izključno spoznavnemu delu, ki je desetletja vežbal in uril svoj razum v spoznavnem delu. Tako samorodno spoznanje je avturgija. (Sokrat: *αὐτοσχευὸς τῆς φιλοσοφίας*). Natančno in pošteno moramo torej razlikovati v tem, kar tako samozavestno in bahato nazivamo svoje prepričanje, koliko je v njem alurgije in koliko avturgije. V tem pravičnem spoznanju postane človek skromen in ponižen, namestu domišljave, puhle ošabnosti ga ogreje čuvstvo hvaležnosti napram avturgom, tistim dobrotnikom, ki so mu obogatili dušo.

Tako je končan naš nošični pregled, skromen po vsebini, a še skromnejši po smotru: ni hotel prinesiti ničesar novega in originalnega, ampak dati samo nekoliko pobude sposobnejšim razumnikom, da nam že enkrat odkrijo svoje tako težko pričakovane zaklade.

Drugo poglavje.

Henri Bergson se je rodil l. 1859. v Parizu, kjer je deloval najprej kot profesor filozofije na École normale supérieure, pozneje na Collège de France, l. 1901. je postal membre de l'Institut.

Izdal je doslej 28 raznih filozofskih razprav v obliki knjig, predavanj in referatov, izmed katerih navajam samo glavna dela:

1889: *Essai sur les données immédiates de la conscience*. (Thèse pour le doctorat). Razprava o neposrednih dastnostih zavesti.

1896: *Matière et mémoire. Essai sur la relation du corps à l'esprit*. Materija in spomin. Razprava o razmerju telesa do duha.

1900: *Le Rire. Essai sur la signification du comique*. Smeh. Razprava o pomenu komičnega.

1903: *Introduction à la métaphysique*. Uvod v metafiziko.

1907: *L'évolution créatrice*. Razvoj-stvarnik.

Po W. Meckauerju (Intuicijonizem in njegovi elementi pri H. Bergsonu, 1917) je izšlo doslej v raznih jezikih 291 spisov o Bergsonovi filozofiji.

Sokratove besede o Heraklitu veljajo tudi o Bergsonovi metafiziki, da je treba zanjo spretnega delskega potapljača, torej izvežbanega in bistrega misleca. Težava umevanja se razlaga iz predmeta Bergsonove filozofije same, kajti Bergson je povzdignil na prvo mesto najtežjo filozofsko disciplino — metafiziko. Kakor čudovit kontrastni učinek je vstal sredi morja, sredi vse zalivajočega materijalizma, nov zelen, rešilen otok — metafizični idealizem. V rojstni deželi pozitivizma (A. Comte 1798—1857) je zmagala proti empirični, inzularni angleški Locke-ovi črti kontinentalna spiritualistična, metafizična Descartes-ova črta, katera vodi v novejšem času od psihologa V. Cousina (1792—1867) in spiritualista Ravaissona (1813—1900) skozi filozofijo svobode (indeterminizma), panvitalizma in neospiritualizma (I. Lachelier, r. 1832, E. Boutroux, r. 1845, I. M. Guyan 1854—88, Henri Poincaré 1853—1912) do Bergsona.

Po Bergsonu spoznava človeški duh na dvojen način: 1. teoretično in absolutno s pomočjo intuicije; 2. praktično in relativno s pomočjo intelekta (razuma). Višjo in pravo spoznavno sposobnost duha tvori intuicija, edina stvarnica absolutne resnice, dočim nam predstavlja intelekt spoznavnost nižje vrste, samo spo-

sobnost praktične orijentacije v materialni naravi; razum je vse-skozi pragmatist, prikrojen in navajen na mrtvo materijo, katero dosledno izkorišča, obdeluje za praktične, materialno bijološke namene. Intuicija in intelekt, svoboda in sužnost! Bergson ju slika kakor dva stara nespravna nasprotnika, ki se borita izza prvega človeškega rodu za prvenstvo in absolutno vlado v svetu duha. Intuicija prodira v dušo, v jedro stvari, spoznava življenje in bistvo stvari, intelekt se plazi le na površini stvari brez smisla in čustva za življenje, spoznavajoč le relativne korelacije, medsebojno odvisnost in činovnost stvari, na pr. v fiziki izdeluje intelekt vsakovrstne električne stroje in jih vpreza v službo svojih koristi, a niti malo se ne zmeni za bistvo elektrike; v kemiji intelekt razkraja in sestavlja, šteje in tehta atome, išče novih uničujočih streliv, a niti ne vpraša, kaj pa so prav za prav atomi, kakšni so, kdo jih je videl? Intuicija spoznava v permanentni sožitnosti, v trajnem kontaktu stvari naravnost, intelekt pa le s posredovanjem, s pomočjo pojmov in simbolov. Tako razpada tudi vsa naša veda (Wissen) na dva različna dela, v metafiziko in znanost, metafizika obsega absolutno spoznanje intuicije, znanost (Wissenschaft) vsebuje relativno spoznanje intelekta. A navzlic svoji prirodni inferiornosti se je proglasil brutalni in materialni intelekt za samodržca resnice, za edini vir moči in resnice. Samo proti uzurpaciji znanosti se je dvignil metafizik Bergson, pahniti hoče s prestola filozofije despotični razum ter ga pognati nazaj v brezdušno satrapijo mrtve materije, „kajti, če gre za to, obdelati življenje duha ali telesa, vedno nastopa intelekt z ostrino in trdino, z brutalnostjo orodja, ki ni ustvarjeno za tak posel.“

Kdor se je doslej bavil le s konvencionalno pojmovno filozofijo, najde posebne težave v Bergsonovi metodi izražanja, v njegovem stilu, ki pa se je organsko in nujno razvil iz njegove metafizike.

Natančno imamo namreč razlikovati mej dušnim činom spoznanja in doživljaja in izrazom tega, kar smo spoznali in notranje doživeli. Kako izrazim sočloveku, kar se godi v moji duši, kako mu priobčim novo originalno misel, kako mu razodenem svoje prekipevajoče čustvo veselja, težko čustvo žalosti? Deloma se izražajo notranji doživljaji in dogodki avtomatično, reflektorično: veseli otrok pleše, skače, poje, vriska, oči in lica mu žarijo, vse telo mu igra v akordu veselja. Če praznujemo vesel dogodek, okitimo hišo s cvetjem in živobarvnimi zastavami. Vse drugače spremeni žalost

poteze in izraz obraza, stavo in stojo telesa; žalujoči se odene v črno obleko. Zaljublenci si izražajo čustva s pogledi itd. Mati poljubi otroka na čelo, da izrazi svojo ljubezen. Divji lovci in tihotapci si dajejo znamenja na poseben način. O različnih načinih izražanja razpravlja posebna znanost — izrazoslovje.

Tukaj nas posebno zanima tisti način izražanja, s katerim občujemo v vsakdanjem življenju, izražanje s pomočjo glasilnih mišic, govora, jezika. Ker izvršuje duh vse svoje čine po principu najvišjega ekonomizma, ker spada popolni ekonomizem baš k bistvu duha, je samo naravno in samo ob sebi umevno, da skuša duh tudi v zvezi z materijo uveljaviti ekonomične principe. To nam najlepše dokazuje razvoj jezika po istem varčnem, ekonomičnem nagonu, ki se kaže na štiri strani: 1. izvršiti hoče vsak čin v najkrajšem času in v najmanjšem prostoru. Reprodukcijska, živa, psihična slika neskončnega vseмирja je shranjena, stisnjena v malem prostoru človeške lobanje; 2. z uporabo minimalnih sredstev in moči; 3. duh si hoče prihraniti vedno ponavljanje istega čina s tem, da ostane vsaka zaznava za vedno in neizbrisno vtisnjena v spominu: enkrat za zmirom (*semel pro semper*); 4. varčni duh si hoče olajšati reprodukcijo celote, celega zaznanega kompleksa s tem, da se zadovolji le z reprodukcijo gotovega dela in sicer: *a*) bistvenega dela namestu celote (*pars pro toto*); *b*) slučajno zvezanega dela (*symbolum pro toto*).

(Dalje prihodnjič.)

Oton Župančič:

Misliš ...

Misliš, da je račka,
pa je bel labod;
misliš, da je bel labod,
pa je deveta kraljična ...

LISTEK.

Dokazi za bit božjo. Dr. A. Ušeničnik razpravlja v Času, str. 241 pod naslovom „Na poti k Bogu“ o mojem odgovoru v Zvonu, str. 276, spočetem vsled njegovega zagovora „Knjige o življenju“. Znova mi očita nedoslednost, ker obsojam Kantov fenomenalizem ter obenem „pozivam Kanta za pričo“ proti dokazom o biti božji; saj je „Kantov agnosticizem bistveno združen z njegovim fenomenalizmom“. Ločim Kantovo trditev, da ni dokazov za bit božjo, od njenega utemeljevanja na podlagi fenomenalizma, kateri vodi do agnosticizma. Kantova trditev se da oprostiti — kakor sem že zadnjič omenil in je to dr. U. prezrl — vsakega fenomenalizma in zato tudi nedoslednosti ni. O tem nas prepričajo moderni misleci, ki nikakor niso — fenomenalisti ter se enako kot Kant protivijo dokazom za bit božjo. N. pr. prof. dr. O. von der Pfordten piše v svoji knjigi „Religionsphilosophie“ (1916), str. 132: „Trditev o biti božji je takozvana eksistencialna sodba; take sodbe pa se vse opirajo na intuicijo (vziranje) in bit niti enega predmeta na svetu, kamo-li še Boga, se ne more s silogizmom „dokazati“. Marveč že v premisi tiči, kar zatrjujem. Logičen kalup le ono vsaksebi razloži, a ne pove nič novega“. Torej podoben očitek, kateri zadene ontološki dokaz o biti božji: iz ideje se ustvari realnost. Von der Pfordten uči „konformizem“, kateri je realizmu jako soroden, v svojem glavnem delu „Konformizem“, 3 knjige (1910—13). Enako jasno se izraža rektor A. Rausch, zastopnik dualizma in teizma v „Osnutkih filozofije“ st. 367: „Le napačno je, za te misli (dokazi o biti božji) rabiti ime dokaz.“ In celo nekdanji praški profesor-teolog O. Willmann, ki živi sedaj v pokoju, je izvanredno vnet zagovornik filozofije sv. Tomaža, a vendar priznava v svoji logiki str. 134, da „verske resnice niso čutne, ne racionalne, in po svoji vsebini ne predmet dokazovanja“. Končno O. Külpe, ki mi služi kot glavna priča. Dr. U. pravi o njem, da Külpe sicer imenuje v „Uvodu v filozofijo“ dokaze za bit božjo „poskuse“, a njegovo glavno, nedovršeno delo „Die Realisierung I“ (1912) še za gotovo ne kaže, „do kakšne jasnosti bi bil prodril glede božjih dokazov“. Delo „Die Realisierung“ si stavi kot svojo glavno zadačo, z razumom na podlagi izkustva v posameznih vedah realnost „staviti“ in določiti. Vse objektivno dognane medsebojnosti opira na absolutne substance (kritični realizem), medtem, ko objektivni idealizem vidi končno rešitev v spoznanem redu, a v metodi se oba strinjata. Realist se na koncu realizovanja dokoplje do predmetov samih, a idealist si ustvari le objektivno spoznanje predmetov v pravih pojmi, realist se opira na svojo hipotezo o realnosti, idealist pa na ono v svrhu sestava. A realist Külpe priznava, str. 234, da realnosti (istinosti) niso kratko malo podane količine; ravno nepopolnost našega znanstvenega izsledovanja je vzrok, da leži cilj spoznanja realnosti v neskončnosti. Vsestransko ugotoviti realnosti pač ni mogoče. Izrecno pa Külpe v „Uvodu“ (4. izd., str. 259) poudarja: „S pomočjo resničnega dokaza pa realnosti ni mogoče doseči“. Prepričan sem, da najde dr. U. ta stavek še tudi v svoji 7. izd. l. 1915, kakor nadalje na str. 2. l. „dokazov za bit božjo ni in jih ne more biti“ in končno str. 259, „Bog more za metafiziko biti le hipoteza, do katere nas dejstva privedejo“, ker

namreč Bog ni s pravim dokazom dosegljiv. Sicer pa namerava učenec Külpejev, A. Messer, dovršiti delo Külpejevo iz njegove zapuščine, ki nas bo pomirilo glede „jasnosti“ dokazov za bit božjo. Pa tudi Messer že pravi v svoji „Sodobni filozofiji“ str. 123, da induktivna metafizika porablja rezultate posameznih ved ter jih zaključuje; a ona ostane še v višji meri kakor posamezne vede v svojih nastavkih — hipotetična. Zato je pravo filozofsko razmotrivanje znanstveno do tedaj, dokler ne pretirava, z večjo gotovostjo zatrjuje, kakor se more utemeljiti. Pa še nekaj mi je pripomniti glede Külpeja. V njegovem „Uvodu“ ni nikjer najti imena Bergson, čeprav je imenovan že leta 1888 izdal prvo svoje delo, da še celo se Külpe norčuje v svoji „Sodobni filozofiji v Nemčiji“ (1914) iz intuicije, katero primerja s „tihotapskim“ blagom. Ali nedvomno je, da filozofska kriza dandanes ne kaže samo ene fronte: tu realizem, tam idealizem, ampak tudi drugo: tu racijalizem — tam irracijalizem. Külpe je racijonalist (intelektualist), oziroma imenuje svoj sestav „neoracijalizem“, ker ne stavi vsako mišljenje svoje realnosti, vsaka izkušnja ne vodi do realnosti, torej utesnjuje mišljenje kakor izkustvo. A Külpe noče in ž njim tudi Messer ne, priznati vrednosti intuicije za filozofsko razrešitev problemov. Bergson, učitelj irracijonalizma (antiintelektualizma) in intuicionizma pa poudarja vrednost intuicije, da . . . posebno bistvo življenja in Boga je mogoče le uzreti. Bergson pa ni osamljen; sorodni po duhu so mu James, Papini, Chiapelli. Eucken, Joll. Da, celo kritični logičar Hunerl pravi: „Smo preveč voljni, posredne metode precenjevati in vrednost neposrednega dojetanja prezirati. A ravno v bistvu filozofije je, v kolikor teži za zadnjim početkom, da se njeno znanstveno delo giblje v področju intuicije.“ Bergson se protivi pretiranemu racionalizmu, ki hoče svet le s stališča resnice motriti. Že v psihologiji priznava večina in celo Messer, da duševni dožitki vsled nestanovitnosti v istini drugače izgledajo, kakor jih v obče popisujemo. Problem samodejnosti nudi hladnemu razumu nepremagljive ovire. Zato trdim, da Külpe s svojim sicer prenovljenim racijalizmom ne more povoljno v vsem obsegu razrešiti problema realizovanja (obistinjenja). Da drugi moderni misleci kakor Paulsen, Wundt, Ebbinghans, Heyneans i. t. d. ugovarjajo dokazom o biti božji, je vobče znano. Kaj je torej s temi dokazi? Pravi dokazi ne morejo biti, ker niso logično nujni in obvezni. Nobenega ateista ž njim ne moreš prepričati. Pač pa so dragocene misli, ki po svoje vodijo in vabijo k Bogu, da celo, če prezremo razne nedostatnosti v njih, so dokazi — problematične vrednosti. Jasno izpoveda Nastorp: „Ne dokazujem, česar ni mogoče izpodbijati“.

Dr. Simon Dolar.

V samoobrambo! Dr. Fr. Ušeničnik piše v „Času“ str. 244, pod napisom „H kritiki o Bežkovem vzgojeslovju, : „Kritika „Zvona“ in „Slovana“ je zopet pokazala žalostno dejstvo, da so med vzgojitelji naše mladine tudi možje z izrazito nekrščanskimi vzgojnimi načeli. Boré se zoper versko vzgojo in oznanjajo moralo brez vere in brez Boga, in to v sedanjih tako silno resnih časih . . . Recimo, da bi se naše ljudstvo res poprijelo morale brez božje sankcije. Kaj potem? . . . In potem — bo za naš majhni narod lahko dognati leto, v katerem bo grobar kopal grob zadnjemu Slovincu.“ Ker sem kritiko v Zvonu sam pisal, me zadene očitek. Trdil sem in še trdim, da je nravnost nezavisna od vere, nasproti dr. A. U, in dr. Fr. U. Nrnvnost ni nikdar le „etiketa brez božjega elementa“. Ona je samostojen pojav našega duševnega žitja, naj se še tako tesno in vsestransko prepleta s to ali ono vero. Celó sv. Tomaž priznava upravičenost Platonove trditve, da je dejanje Bogu dopadljivo, ker je nrvno, ni pa nrvno, ker je Bogu dopadljivo!

Končno naj zadostuje citat slovitega Hildebranda v „Novem stoletju“, listu reformiranega katolicizma: „Ponižno moremo priznati, da nismo bolj krščanski, oziroma še vedno nismo, da plemenita duša uspeva tudi brez cerkvenih zapovedi, in da noben zakrament — in naj rosi kakor mana z neba — ljudstva ne obvaruje pred izrodki!“

Dr. Simon Dolar.

Dr. Milan Heimrl. V Križevcih na Hrvaškem je umrl kot odvetnik v najlepši moški dobi 40 let. Bil je izmed onih mladih mož, ki so nastopili proti strahovladi grofa Khuen-Hedervaryja, poudarjajoč demokratična načela v politiki ter narodno edinost Hrvatov in Srbov. Prišel je v Prago in se aktivno udeleževal jugoslovanskega gibanja pri listih „Hrvatska Misao“, „Nova Doba“ in „Glas“. Tu v zlati Pragi sem se seznanil z njim, ko smo se tudi Slovenci (Dermota, Kunšič, Schweiger, Žmavc) v teh listih našli s Hrvati in Srbi pri skupnem mišljenju in hotenju. Heimrl mi je bil izmed najbližjih, osebno visok in slok, živahen govornik in vedno šaljivo razpoložen. Prilagal je v mlajši generaciji med prvimi drobce za stavbo, ki se sedaj bliža svoji dovršitvi; zato zasluži, da se ga jugoslovanska javnost spominja s hvaležnostjo, a njegovi prijatelji in znanci z ljubeznijo.

Dr. L.

Dostojevski in smrtna kazen. Gotovo se bo prašal čitatelj, ko prečita objavljeni odlomek iz Romana „Idijot“, kje je črpal Dostojevski podatke, da s tako točnostjo in gotovostjo popisuje zadnje trenutke na smrt obsojenih. Lastna skušnja mu je dala te podatke, ki jih je podal svetu v „Idijotu“, kajti bil je obsojen na smrt in stal na morišču ter že vzel slovo od tega sveta. — Leta 1849. je dala ruska vlada aretirati krožek mladih inteligentov, ki so se shajali pri Petraševskem, zasnovatelju tega in več drugih enakih mu krožkov, čes, da snujejo državi nevarne naklepe in zarote. Po vojnem pravu je bilo dvajset „Petraševcev“, kakor so se imenovali, obsojenih na smrt, toda smrtna kazen jim je bila takoj spremenjena na prisilno delo v Sibirijo in druge kazni. Dneva razglasitve sodbe ni vedel nihče obsojencev, še manj o spremembi kazni. 22. decembra 1849. zjutraj so obsojence posadili na vozove ter jih odpeljali na trg, kjer so se vršile eksekucije, in jih postavili na morišče. Posloviti so se hoteli drug od drugega, toda ni jim bilo dovoljeno; vsak je mogel vzeti slovo le od svojih sosedov na desni in levi. V tem trenutku je Dostojevski enemu svojih sosedov razložil načrt novele, ki jo je spisal v ječi. Ta pojav potrjuje možnost onega zmedenega, mnogovrstnega, mirnega in obenem razburjenega stanja duha v takih trenutkih, ki ga nam opisuje Dostojevski v nekaterih svojih proizvodih. V objavljenem odlomku se zrcali ta pojav v tem, da vidi obsojenec bradavico na čelu gledalca in zarjaveli gumb rabljev. Ko so bili postavljeni obsojenci ob morišču, je stopil na sredo avditor ter jim prečital smrtno obsodbo. Med čitanjem je zasijalo solnce in Dostojevski je pripomnil sosedu: „Ni mogoče, da bi nas usmrtili!“ V odgovor mu je pokazal sosed na pokrit voz, ki je stal ob strani in na katerem so bile po njegovi sodbi krste. Tedaj Dostojevski že ni več dvomil. Na vse življenje so se mu vrezale v spomin besede, v obsodbi večkrat ponovljene: „obsojeni na smrt in se ustrelé“. Poleg tega pa se mu je enako globoko vtisnila v spomin tako zunanja podrobnost, da je avditor po prečitaniu obsodbe zložil papir, ga spravil v stranski žep in odšel z morišča. Za njim je nastopil duhovnik s križem v roki ter pozval obsojence k izpovedi, čemur se je odzval samo eden, dočim so križ poljubili vsi, celo oni, ki so bili ateisti. Sedaj so bili docela prepričani, da se obsodba v resnici izvrši. Tri obsojence so privezali k kolom; pred vsakim je stal častnik z vojaki in dana so bila že povelja. Dostojevski

je pozneje izjavil, da ni čutil žalosti, da zapušča svet, pa tudi časa ni imel. Občutil je samo mističen strah, vsega je prevladala misel, da prestopi za kakih pet minut v drugo, neznano življenje. Toda kakor ga je tudi pretreslo, se vendar ni zmedel. Očividec svedoči, da ni bil bled, da je precej hitro stopil na oder. Privezovanje se je končalo, povelja so bila dana, razen povelja „streljaj“ in vse bi bilo končano. Tedaj pa je bila kazen ustavljena. Večina obsojencev vesti o pomiloščenju ni pozdravila z veseljem, ampak jo smatrala za razžaljenje, v tako sovražno razpoloženje jih je spravila pravkar nad njimi izvršena procedura. Splošno razpoloženje slika Dostojevski v svojem „Dnevniku pisatelja“ tako-le: „Mi Petraševci smo stali na morišču in poslušali svojo obsodbo brez najmanjšega kesanja. Ne morem reči o vseh, toda mislim, da se ne motim, ako pravim, da bi tedaj, tisti trenutek, ako ne vsak, pa vsaj večina nas smatrala za nekaj nečastnega, odreči se svojemu prepričanju. Obsodba nam ni bila prečitana za šalo: skoro vsi obsojenci so bili prepričani, da bo izvršena, ter pretrpeli nad deset strašnih, neizrečeno strašnih minut pričakovanja smrti. Te zadnje minute so se nekateri iz nas instinktivno poglobili vase in pregledali hipoma vse svoje, še tako mlado življenje, so se morebiti pokesali nekaterih svojih slabih del, (takih, ki leže, skrita na dnu duše, človeku vse življenje na vesti); toda to delo, zaradi katerega smo bili obsojeni, te misli in spoznanja, ki so vladala nad našim duhom, to vse ni zahtevalo od nas nobenega kesanja, ampak se nam je zdelo kot nekaj očiščujočega, kot mučeništvo, za katero nam bo mnogo odpuščenega.“ Podatke je torej vzel Dostojevski iz svoje lastne skušnje in niso samo plod bujne pisateljve domišljije in globokega, psihologičnega opazovanja. Omenim naj, da je sodišče spremenilo Dostojevskemu smrtno kazen v osem let prisilnega dela v Sibiriji, toda car mu jo je znižal na štiri leta in da se po preteku te dobe uvrsti kot prostak k vojakom. Ta štiri leta prisilnega dela nam je opisal Dostojevski v svojih „Zapiskih iz mrtvega doma“.

Dr. V. B.

Književno poročilo. Znana slovenska pisateljica Zofka Kvedrova bo začela izdajati s prvim septembrom l. l. ženski list: „Ženski Svijet“, mesečnik za kulturne, socialne in politične interese žensk. Naročnina stane letno 16 K, posamezni zvezki so po 1 K 50 v. Slovenski dopisi bodo tiskani v slovenskem jeziku. — Ker nimajo slovenske ženske nobenega svojega glasila in je na vsak način potrebno, da se v teh časih oglasijo tudi ženske o svojih pravicah, bo list velikega pomena in bo gotovo našel povsod veliko prijateljev. Treba je, da ga podpirajo ženske in moški, zakaj v teh razburkanih časih je treba tisoč in tisoč združenih rok, da bo v skupnem delu vzcvetelo prerojeno človeštvo v dobroti in ljubezni za bodoče dni. — Dopise, vprašanja in naročnino je pošiljati na naslov: Zofka Kveder-Demetrović, Zagreb, Pantovčak, 1 b.

— va.

: Splošno kreditno društvo :

r. z. z o. z. v Ljubljani.

Hranilne vloge na knjižice in v tekočem računu se obrestujejo po 4 1/2% od dne vloge do dne dviga. Na razpolago so domači hranilniki Rentni davek plačuje zadruga sama.

Posojila se dajejo na hipoteke, zastavna pisma, osebni kredit, vrednostne listine (efekti), predujmi na lombard pod zelo ugodnimi pogoji.

Menice se eskomptujejo po razmerju bančne obrestno mere.

Telefon št. 120.

Ček-konto poštne hranilnice št. 45.156.

◻◻ O M L A D I N A ◻◻

Nova publikacija „OMLADINE“:

ALOJZIJ GRADNIK: **Padajoče zvezde.**

Cena v platno vezani knjigi K 3.50.

Dobi se po knjigarnah ali „OMLADINA“, Ljubljana,
poštni predal 87.

„Tedenske slike“

so najboljši in najzanimivejši slovenski ilustrirani tednik.

„Tedenske Slike“ stanejo: celoletno 12 kron, polletno 6 kron, četrtletno 3 krona in mesečno 1 krono. Posamezne številke se dobe po trafikah, knjigarnah in na kolodvorih izvod po 24 vinarjev.

Naročite si „Tedenske Slike“.

Zahtevajte povsod „Tedenske Slike“.

Priporočamo

„Narodno knjigarno“

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

Priporočilo častitim naročnikom „Ljubljanskega Zvona“.

Največja zaloga raznovrstnega papirja, kanclijskega, ovijalnega, raznih šolskih in pisarniških potrebščin. Razglednice en gros en detail.

Velika knjigoveznica, v kateri se izdeluje od najpriprostejše do najfinejše vezi. Originalne platnice in vezi za razne hranilnice in posojilnice.

Tisek na trakove, razne reklamne table v zlatu, aluminijumu i. t. d., passepartout v mnogovrstnih izpeljavah. Tisek na žalne (pogrebne) trakove se takoj izvrši.

— Tvorica papirne in kartonažne industrije J. BONAČ SIN, Čopova ulica, Ljubljana. —

Vljudno priporoča

Ivan Bonač.

Knjigarna
L. Schwentner
v Ljubljani
Prešernova ulica št. 3.

priporoča sledeča dela slovenskih pesnikov :

Aleksandrov: *Pesmi in romance.* Broš. 3 K 50 h, eleg. vez. 5 K 50 h.

Aškerc A.: *Zlatorog.* Planinska pravljica iz Trente. Eleg. vez. 3 K 50 h.

Aškerc A.: *Mučeniki.* Slike iz naše protireformacije. Broš. 3 K, v platno vez. 5 K.

Aškerc A.: *Junaki.* Epske pesnitve. Broš. 3 K, v platno vez. 5 K.

Aškerc A.: *Jadranski biseri.* Balade in romance slovenskih ribičev. Broš. 3 K, eleg. vez. 5 K.

Aškerc A.: *Akropolis in piramide.* Poetični sprehodi po Orientu. Broš. 3 K, eleg. vezano 5 K.

Aškerc A.: *Pesnitve.* Peti zbornik. 1904—1910. Broš. 4 K, eleg. vez. 6 K.

Cankar Ivan: *Erotika.* II. izdaja. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 70 h.

Jeraj Vida: *Pesmi.* Broš. 1 K 60 h, eleg. vez. 3 K 20 h.

Kette Dragotin: *Poezije.* Druga pomnožena in ilustrovaná izdaja. Broš. 4 K, eleg. vez. 6 K.

Kette Dragotin: *Poezije.* Ljudska izdaja. Broš. 1 K 80 h, vez. 3 K.

Poljanec Ljudmila: *Poezije.* Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K.

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Drugi natisk. Pantheon-izdaja vez. 4 K.

Župančič Oton: *Čaša opojnosti.* Drugi natisk. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 80 h.

Župančič Oton: *Cez plan.* Drugi natisk. Broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 80 h.

Nadalje priporoča svojo bogato zalogo slovenskih in nemških knjig, ter sprejema naročila na vse leposlovne liste.